

Jari Eerola

VEPSÄLÄINEN MUSIIKKIPERINNE SUOMALAISTEN KIELENTUTKIJOIDEN AINEISTOISSA

Tarkastelen artikkelissani sitä, minkälaisen kuvan aikaisemmat lähinnä suomalaiset tutkijat ovat antaneet vepsäläisistä ja heidän kansanperinteestään etupäässä musiikillisesta näkökulmasta ajateltuna. Lisäksi otan esiin sen, miksi tutkijat olivat alunperin kiinnostuneita vepsäläisistä ja toisaalta, miksi vepsäläisen musiikin tutkimus unohdettiin pitkäksi aikaa heti sen aloittamisen jälkeen.

Vepsäläisten ”löytyminen”

Vepsäläiset ovat tulleet tutkijoiden tietoisuuteen lähinnä suomalaisten kielitieteilijöitten kautta. Suuri merkitys on ollut myös Suomalais-Ugrilaisen seuran perustamisella, joka on jakanut stipendejä ja apurahoja suomensukuisten kansojen tutkimiseen (Korhonen, Suhonen ja Virtaranta 1983: 7). Suomalaisten kielitieteilijöiden lisäksi vepsäläisten luona ovat samoihin aikoihin käyneet myös monet venäläiset tutkijat mutta heillä oli yleensä aivan toisenlaiset näkökulmat kuin suomalaisilla. Jos suomalaisia kiinnosti kieli ja etnisyys, olivat venäläiset kiinnostuneita lähinnä yhteiskunnallisista asioista (Heikkinen 2006: 36).

Vepsäläisistä kirjoitettaessa mainitaan usein, että A. J. Sjögren¹ löysi vepsäläiset uudestaan vuonna 1824 (Ks. esim. Setälä ja Väisänen 1928: 111). Tällä on tarkoitettu lähinnä sitä, että vepsäläisten luultiin hävinneen jo kauan sitten. Vepsäläisten historiaa tunnettiin tuolloin jonkin verran ja heidät rinnastettiin historian kirjoissa esiintyneeseen ves-nimiseen kansaan, jotka mainittiin ensimmäisen kerran jo vuonna 500 jKr Jordaneksen luettelemien goottilaiskuningas Hermanarikin valloittamien kansojen joukossa. Jordanes mainitsee teoksessaan sanat ves' ja vasina², joiden on katsottu viittaavan vepsäläisiin (esim. Grünthal 1997: 103). Vepsäläisiin viittaavista käsitteistä löytyy merkintöjä myös muinaisvenäläisistä aikakirjoista, joita on kutsuttu kronikoiksi. Vanhimmassa tunnetussa kronikassa ns. Nestorin kronikassa, joka ajoittuu n. 1000-luvulle luetellaan suomalais-ugrilaisia. Näiden joukossa mainitaan ves-kansa, joka osallistui ruhtinas Olegin sotaretkeen Kiovaa vastaan noin 800-luvulla. (Kotsh-

1 Anders Juhana Sjögren eli 1794–1855. Hän oli kielitieteilijä, suomen kielen-, kansatieteen ja historian tutkija sekä tutkimusmatkailija.

2 Väitteen esitti A. J. Sjögren (ks. Basilier 1890: 43).

kurkina 2005: 30) Jostain syystä ves-sana katoaa tämän jälkeen kronikoista. Syyksi uskottiin, että vesit katosivat kansana. Nestorin kronikan (1994: 12–19) mukaan vepsäläiset ja tšuudit asuivat Jaafet-nimisen hallitsijan alueilla, Beloozerossa³.

Vuonna 1816 venäläinen historioitsija N. M. Karamzin kirjoitti kirjassaan Venäjän historia, että ”vesit, merjat ja muromalaiset ovat vihdoin kääntyneet venäläisiksi, ottamalla käyttöön venäläisten tavat, kielen ja uskonnon”. Tämä ajatus eli pitkään venäläisessä tutkimuskirjallisuudessa. (Strogaltšikova 2005: 212) Ei ollut siis ihme Sjögrenin ilmoittaessa löytäneensä kadonneen ves-kansan, että suomalaisten tutkijoiden mielenkiinto yleisesti ottaen Venäjällä asuvia kansoja kohtaan kasvoi.

Sjögren kävi kolme kertaa vepsäläisten luona. Ensimmäisen kerran hän tapasi tšuudeja vuonna 1824 Novgorodin kuvernementin rajalla (Sjögren 1955: 114). Todennäköisesti Sjögrenin tapaamat tšuudit⁴ olivat etelävepsäläisiä. Vuonna 1826 hän tutustui tšuudeihin, jotka asuivat Äänisjärven rannalla. Pari vuotta myöhemmin vuonna 1828 hän matkusti vielä kerran etelävepsäläisten alueiden läpi Bjelozerskin ja Kirilovin kaupunkeihin. (Sjögren 1955: 129–130).

Siitä, keräsi Sjögren vepsäläisiltä lauluja tai runoja, ei ole olemassa tietoa. Niemi (1898) on koonnut A. J. Sjögrenin kansanrunokokoelman mutta näissä ei esiinny vepsäläisiä runoja tai lauluja. Sjögrenin merkitys vepsäläisten tutkimisen kannalta onkin etupäässä se, että hän sai muiden tutkijoiden, ”oppineiden ja sivistyneen yleisön huomion tšuidilaisiin kansanheimoihin ja ennen kaikkea omissa maanmiehissään herättänyt vilkkaampaa mielenkiintoa ja halua kansakunnan kieltä, tapoja ja muinaisuutta kohtaan sekä omalla esimerkillään innostanut toisia astumaan hänen jälkiään” (Sjögren 1955: 139).

Lönnrotin Vepsän-matka

Lönnrotin⁵ Vepsän-matka kuului osana hänen vuosina 1841–1842 tekemäänsä toiseen suurretkeen, joka varsinaisesti oli hänen kymmenes tutkimusmatkansa. Retken tarkoituksena oli tehdä suomen sukukielten tutkimusta. Koko retken kokonaispituus oli useita tuhansia kilometrejä.

Tutkimusryhmä, johon kuului Lönnrotin lisäksi M. A. Castrén, matkasi aluksi Norjan Lappiin Karasjoelle ja sieltä Venäjän puolelle Kuolaan. Kuolasta retkeläiset

3 Suomeksi Valkeajärvi, joka sijaitsee nykyisen Vologdan alueella.

4 *Tšuudi* tai *tšuhari* (joskus myös *čud*) on venäläisten käyttämä nimitys lähinnä kaikille ns. muukalaisille eli ei-venäläisille. Joskus termiä kuulee vieläkin käytettävän. Tarkemmin ottaen voidaan sanoa, että termillä on tarkoitettu lähinnä itämerensuomalaisia kansoja. Riho Grünthal (1997: 171) näkee, että *tšuudi* on luonteeltaan enemmän antonyminen negaation kautta rajaava kuin maantieteellisesti tai kielellisesti määrittävä ja usein täten melko väljä etnonymy. Termin käytöstä löytyy melko hyvin tietoa Riho Grünthalin (1997) kirjasta *Livvistä liiviin – Itämerensuomalaiset etnonymit*.

5 Elias Lönnrot 1802–1884 oli mm. *Kalevalan* ja *Kantelettaren* luoja sekä Helsingin yliopiston suomen kielen professori 1854–1862.

menivät Vienan Kemin kautta Arkangeliin, jossa Lönnrotin ja Castrénin tiet erosivat. Syynä oli se, että Lönnrotin mielenkiinto lopahti tyystin samojedin kieleen, huomauttaessaan heidän olevan jo hyvinkin venäläistyneitä. Myös sukulaisuus suomen kanssa oli hänen mielestään vähäistä, eikä "maksavaivaa suomen vuoksi sitä kieltä tutkia" (Lönnrot 1902: 129). Osaltaan myös tämän takia Lönnrot odotti paljon vepsäläisiltä, "joiden kielestä minulla on odotettavissa paljon suurempi voitto suomen kieliopille ja sanakirjalle" (Lönnrot 1902: 130). Lönnrotin tarkoituksena oli käyttää vepsän kieltä apuna suomen kielen kehittämisessä.

Lönnrot oli saanut Sjögreniltä tietoja vepsäläisten asuinalueista (Lönnrot 1902: 118), joten matkareitti oli selvä. Vihdoin 1842 elokuussa Lönnrot tapasi ensimmäiset jo puoliksi venäläistyneet vepsäläiset Isaievan volostissa, jossa kuitenkin osoittautui, että lapsetkin keskenään "puhuvat enemmän venettä kuin vepsää" (Lönnrot 1902: 197). Hän oli hyvin murtunut huomattaessaan vepsän kielen jo osittain kokonaan kadonneen näistä itäisen Vepsän kylistä: "mikä minun mielelleni tuntuisi lamauttavammalta ja raskaammalta kuin kielen häviäminen tai täydellinen unohtuminen toisen kielen takia" (Lönnrot 1902: 197).

Lönnrot huomasi, että vaikka vepsän kielessä useat sanat olivatkin jo venäläisiltä lainattuja, oli kieliopillinen muoto hieman paremmin säilynyt. Tätä hän kuvasi vertauskuvallisesti seuraavasti "niin kuin taulun puitteet kauimmin vastustavat katoavaisuutta ja kuin luuranko jää jäljelle kaiken lihan kadottua". (Lönnrot 1902: 199) Tämä oli myös yksi perustelu sille, miksi Lönnrot halusi ottaa vepsän kielessä olevan inkoatiivimuodon suomen kieleen. Hän perusteli tätä vielä sillä, että suomessakin oli joskus ollut sellainen.

Vuonna 1853 Lönnrot sai valmiiksi Vepsän matkansa aineiston pohjalta väitöskirjan vepsän kielestä. Väitöskirjan otsikko on nykypäivän tutkimusten valossa hiukan kyseenalainen: "Om det nord-tschudiska språket", sillä tšuudi-sanalla on katsottu merkitsevän yleisesti ei-venäläistä, ja että se olisi ollut yleisnimitys itämerensuomalaisista. Myös Lönnrotin jälkeen matkalle lähteneet tutkijat ottivat kantaa tšuudikäsitteeseen.

Vepsän-retkellään Lönnrot⁶ ei ehtinyt myöskään kerätä lauluja, sillä sanakirjaa koskevat tutkimukset veivät kaiken ajan. Hän epäili, että olisi saanut laulujakin, sillä laulajia oli ollut useampia. (Lönnrot 1902: 230–231)

August Almqvist "Wepsäläisten" mailla

6 Lönnrotista on julkaistu useita teoksia. Hyvä yleisteos, jossa tuodaan esiin myös Lönnrotin suhde musiikkiin, on Pekka Laaksosen ja Ulla Pielan (2002) toimittama *Lönnrotin hengessä 2002*.

August Ahlqvist⁷ oli ensimmäisten suomalaisten tutkijoiden joukossa tutkimassa suomensukuisia kansoja. Hän oli etupäässä kielitieteilijä, mutta hänen tutkimusmatkoiltaan lähettämillään matkakirjeillä ja myöhemmin julkaistuilla muistelmilla on ollut suuri merkitys muiden kansojen kuvaamisessa. Ahlqvistin matkakertomukset julkaistiin ensi kerran Suomi-kirjasarjassa ja Suomettaressa. Myöhemmin hän kokosi muistelmansa yhteen ja teki niistä kirjan ”Muistelmia matkoilta Wenäjällä vuosina 1854–1858”. (Vesterinen 1986: 13–15.)

Vuonna 1855 Ahlqvist kävi vepsäläisten luona, tarkoituksenaan tutkia heidän kieltään. Matkaltaan keräämänsä aineiston pohjalta hän teki vuonna 1859 tutkielman ”Anteckningar I Nordtschudiskan” (Ahlqvist 1859). Teoksessaan hän tuo esiin mm. ves-kansan yhteyden vepsäläisiin, ja hän ehdottaa, että näitä tšuuudeja alettaisiin kutsua vepsäläisiksi.

Ahlqvistin matkamuistelmat ovat mielenkiintoista luettavaa, ja hän tuo niissä hyvin elävästi esiin kokemuksiaan ja havaintojaan ihmisten jokapäiväisestä elämästä. Myös musiikkiperinteestä löytyy mainintoja. Mm. vieraillessaan Soutujärvellä⁸ Ahlqvist kuvaa muistelmissaan sitä, kuinka hän ei saanut kerättyä lyydinkielisiä⁹ lauluja ollenkaan. Syy tähän oli se, että niitä ei yksinkertaisesti ollut.

Rahvas täällä vaan ’pajattaa’ kyllä sekä pyhänä että arkena, sekä työssä että jouten, vaan laulut ovat venäjän-kielisiä, elikkä pikemmin samanlaista venäjätä kuin ruotsin kieli on meillä esim. laulussa: hyökä perho, juuppa taala j.n.e., sillä laulajista eivät puoletkaan ymmärrä venäjän kielestä muuta kuin tavallisimmat joka-päiväiset puheet, eivätkä voi selittää, mitä laulussa laulavat. (Ahlqvist 1859: 88.)

Ahlqvistin mukaan niin miehet kuin naisetkin kertoivat lauluja laulettun jo kauan pelkästään venäjäksi. Hän kuitenkin lisää, ettei venäläisyys täällä ”ole saanut paljon suurempaa voittoa kansasta kuin esim. vähää pohjoisempaan elävissä Karjalaisissa, ja näiden seassa kaikuu vielä Kalevalan runo”. Koska vepsäläisiltä ei näy löytyvän jälkiä kalevalaisesta runoudesta, esittää Ahlqvist, että ”tästä voi päätätä, että Lüüdi-köillä oma-kielistä laulua ei ole ollut koskaan, ja kielen rakennuskin on senkaltainen, että sitä ei voi eikä ole voitu käyttää runoksi”. (Ahlqvist 1859: 88)

Muistelmissaan Ahlqvist kuvaa Ojatti-joen vepsäläisten laulutottumuksia, jossa

7 August Engelbrekt Ahlqvist syntyi Kuopiossa 1826. Hän tuli suomen kielen professoriksi yliopistoon Lönnrotin jälkeen 1863. Ahlqvist kuoli 1889.

8 Soutujärvellä Ahlqvist tarkoittaa Soutjärveä, vepsäksi Šoutarv, joka sijaitsee Pohjois-Vepsässä. Ahlqvist on käyttänyt monista paikannimistä varsin omaperäisiä nimityksiä, kuten Petroskoista, josta hän käytti nimitystä Sawodoi.

9 Vaikka Ahlqvist puhuu tässä lyydinkielestä voi hän tarkoittaa joko vepsäläisiä tai lyydiläisiä. Pohjoisvepsässä on ollut nimittäin tapana sanoa niistä, jotka puhuvat vepsää, että he pagisevat l’üd’iks. ’lyydiksi’ eli ’lyydiksi’. Nimitys yhdistää vepsäläiset Aunuksen karjalaisiin. (Setälä ja Väisänen 1928: 102, ks. myös vepsäläisten itsestään käyttämistä nimityksistä Grünthal 1997: 98). Turusen mielestä Ahlqvist käytti lyydi-termiä liiankin vapaasti välillä sekoittaen vepsät ja lyydit. (Turunen 1977: 238–239).

Sama oli niistä yleinen lause Ojatillakin, nim. että laulettu on iki-muistoista ajoista venäjäksi ja että lauluja ei ole koskaan löytynyt vepsäksi. [--] Sana-laskuja ja arvoituksia löytyy sitä vastaan Wepsäläisiltäkin, ja niiden muoto todistaa, että niitä ei ole naapureilta lainattu. (Ahlqvist 1859: 107.)

On toisaalta ihmeellistä, ettei Ahlqvist saanut kuulla vepsänkielisiä lauluja vaikka monet muut tutkijat hänen jälkeensä keräsivät niitä. Ehkä häntä ei kiinnostanut tarpeeksi koko asia, sillä olihan hän kuitenkin pääasiassa kielentutkija. Turusen (1977: 242) mielestä yksi syy on ollut se, että Ahlqvistille kelpasi vain kalevalainen runo. Ilmari Vesterinen (1986: 12–15) kirjoittaa Ahlqvistin matkamuistelmien esipuheessa, että vaikka Ahlqvistin ansioiksi voidaan katsoa monia asioita, on hänen antamansa ihmisten kuva toisinaan liian kapoinen. Vesterinen kuvaa myös Ahlqvistin luonnetta levottomaksi ja tämä toisaalta sopii hyvin taustoittamaan sitä, miksi jotkut hänen antamansa kuvaukset ovat sellaisia kuin ovat.

Ahlqvistin luonne ja toisaalta kiinnostus kieleen ovat varmasti myös vaikuttaneet siihen, mitä hän kentältä sai kerättyä. Hyvä esimerkki tästä on kuvaus, jossa hän kertoo matkastaan Wiipurin läänissä. Hän kuvaa ensin sitä, kuinka lauluja ei löydy vaikka kuinka etsisi. Kun lauluja lopulta löytyy, osoittautuukin, että rahvas siellä vain sammuttaa lauluhimonsa

niinkutsutuilla lenkki-virsillä eli lenkkilöillä (jotka ovat yhtä kuin arkki-veisut muualla Suomessa), eli laulavat he niiden tapaan loppu-myötäisyyksillä koristettuja mitättömiä renkutuksia, joita näiltä seuduin saisi tukulta, ken niitä viitsisi kerätä. (Ahlqvist 1859: 41.)

Myöhemmin hän kertoo syynkin siihen, miksei tällaisia renkutuksia viitsi kerätä, sillä ”laulannot eli nuotit ovat hirmuisen rumia” (Ahlqvist 1859: 42).

Ahlqvist toimitti vuosien 1871–1875 Kieletär-nimistä lehteä. Näissä ilmestyi mm. Arvid Genetzin¹⁰ kirjoittama artikkeli ”Wepsän pohjoiset etujoukot” osat I ja II (Genetz 1872, 1873). Genetzin artikkeli perustui hänen vuonna 1871 tekemänsä lyhyehköön tutkimusmatkaan vepsäläis- ja lyydiläisalueille. Artikkelissaan hän luettelee mm. vepsäläisten ja lyydiläisten asuinalueita, mutta pääasiassa hän keskittyy lyydin kielen kielipiilliseen tarkasteluun.

Samaisessa Kielettäressä Ahlqvist (1872: 33–59) esittää omia näkemyksiään runon alkusoinnun alkuperäisyydestä. Lisäksi hän pohtii sitä, miksei esimerkiksi vepsäläisillä ole säännöllistä laulua. Tämä johtuu hänen mielestään siitä, ettei hämäläis-sukuisilta Wepsäläisiltä löydy runoa. (Ahlqvist 1872: 34–36.)

Vuoden 1873 Kielettäressä on unkarilaisen Paavali Hunfalvyn (1873) artikkeli ”Lisää alkusoinnun suomalais-ugrilaisesta alkuperäisyydestä”, jossa hän arvostelee Ahlqvistin näkemyksiä alkusoinnun teorioista ja väitteistä, joiden mukaan alkusoin-

10 Arvid Genetz (1848–1915) toimi mm. suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professorina 1891–1893 ja senaattorina 1901–1905 sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran esimiehenä. Hän oli myös runonkerääjä.

tu olisi kulkeutunut Skandinavian kautta Suomeen ja sieltä Karjalaan. Hunfalvyn mielestä skandinavialaiset eivät voi olla tämän muodon juurena. Hänen mielestään Ahlqvistin väittämät ylipäänsä ovat perusteettomia ja vaativat paljon enemmän tietoa. (Hunfalvyn 1873: 33–38).

D. E. D. Europaeus ja wessiläiset

D. E. D. Europaeus¹¹ ei ollut vain kielitieteilijä vaan myös kansarunouden kerääjä ja lehtimies. Europaeukseen on suhtauduttu hyvin eri tavoin eri aikoina (ks. esim. Kuusi, Laaksonen ja Timonen 1988).

Europaeus kirjoitti kokemuksistaan matkakertomuksissaan, jotka ilmestyivät alunperin Suomettaressa vuonna 1847. Myöhemmin Niemi (1903) on koonnut Europaeuksen matkakertomukset yhdeksi teokseksi D. E. D. Europaeuksen kirjeitä ja matkakertomuksia, johon on myös koottu Europaeuksen lähettämiä kirjeitä mm. Lönnrotille. Kertomuksissaan Basilier tuo esiin myös vepsän kielen suhteen suomen kieleen, koska ”Wepsän kielessä näkyy kieleemme luonto alkuperäisessä säännöllisyydessänsä”. (Niemi 1903: 74.)

Yleisesti luultiin, että Niemen (1903) teos sisälsi kaikki Europaeuksen kirjeet mutta myöhemmin tämä osoittautui vääräksi (Timonen 1988: 204). Puuttuvat kirjeet julkaistiin myöhemmin Kalevalaseuran vuosikirjassa (1988) No. 67 otsikolla ”D. E. D. Europaeus – Suurmies vai kummajainen”. Samaisessa kirjassa on julkaistu useampia ennen julkaisemattomia Europaeuksen artikkeleita.

Europaeuksen matkakertomuksista ei aina selviä se, missä kylissä hän tarkkaan ottaen kävi. Niemen (1903: 74) kokoamassa julkaisussa Europaeus mainitsee, että hän olisi ollut Peloilan kylässä, josta venäläiset käyttivät nimitystä ”Peluschi”. SKS:n julkaisussa (Kuusi ym. 1988: 8) – mainitaan Europaeuksen käyneen Etelä–Vepsässä, mutta todennäköisesti hän oli kuitenkin Petsoilan kylässä (vepsäksi Pecoil’, ven. Pelduši), joka kuuluu Keski–Vepsään. (Ks. esim. Saressalo 2005: 21.)

Europaeus suunnitteli matkaa vepsäläisten luokse ensimmäisen kerran vuonna 1845 ollessaan Derevännoin kylässä, joka oli Petroskoista 70 virstan päässä. Se, missä kyseinen kylä tarkalleen ottaen oli, ei selviä kirjoituksesta. Hän kuitenkin muutti suunnitelmia, koska kuuli eräältä mieheltä, että Lönnrot oli jo ollut vepsäläisten luona. Myöhemmin tavatessaan Lönnrotin tämä olikin kertonut hänelle ”ettei hän viipynyt-kään Wepsäläisien, vaan Tschuudilaisten luona” (Niemi 1903: 2). Myöhemmin kuitenkin on todettu, että Lönnrot oli ollut juuri vepsäläisten luona, sillä tšuudi tarkoitti tässä tapauksessa vepsäläisiä.

11 David Emanuel Daniel Europaeus 1820–1884 oli kansarunouden kerääjä ja kielentutkija, joka aloitti runonkeruun Lönnrotin apulaisena 1845. Hän teki 1845–1854 kuusi runonkeruumatkaa Suomen ja Venäjän Karjalaan sekä Inkerinmaalle ja Tverin Karjalaan.

Europaeus tuo mielenkiintoisen oletuksen esiin kirjeessään Reinholmille (Niemi 1903: 83). Tässä hän epäilee, että ”ne Bieloserosta länteen päin vielä jäl’ille jääneet Tšuudilaiset varmaankin ovat samaa kansaa kuin ne, jotka ennen asuivat myöskin etelään ja itään Bieloserosta ja kukaties ovat vanhoja Wessiläisiä”. (Niemi 1903: 104) Toisin sanoen Europaeus nosti esiin ajatuksen siitä, että pohjoisvepsäläiset olisivat mahdollisesti samaa kansaa kuin etelä- ja keskivepsäläiset. Tässä Bielosero tarkoittaa Valkeajärveä, josta hän myöhemmin käyttää tätä nimeä mm. kirjeessään Lönnrotille vuonna 1848 (Niemi 1903: 104).

Europaeus suunnitteli menevänsä uudestaan wessien luokse 1848, joka tulee ilmi hänen Lönnrotille lähettämässään kirjeessään. Myöhemmin kirjoittaessaan Sjögrenille hän muuttaa suunnitelmiaan, koska töitä on paljon. (Niemi 1903: 104) Vaikka alkuun näytti siltä, että Europaeus olisi ollut kovinkin innokas tutkimaan vepsäläisiä (esim. Timonen 1988: 206, 212), lopahti hänen mielenkiintonsa nopeasti. Tähän on saattanut olla syynä se, että Lönnrot, jonka oppilaana hän oli ollut, tutki myös vepsäläisiä.

Hj. Basilier Isaijevan volostissa

Hj. Basilier¹² teki tutkimusmatkan Äänisen itäpuolelle vuonna 1887 Isaijevan volostiin, jossa asui tuolloin pieni ryhmä vepsäläisiä. Matkaa varten hän oli saanut Suomalais-Ugrilaiselta seuralta stipendin. (Basilier 1890: 53.)

Basilier kirjoitti matkastaan artikkelin – Vepsäläiset Isaijevan volostissa – Suomalais-Ugrilaisen seuran vuosikirjaan. Artikkelin kattaa hyvin laajasti yleistä tietoa alueen vepsäläisistä kuvaten heidän asuintapojaan, lukumääriä, kylien nimiä, rakennuksia, elinkeinoja jne.

Kuvatessaan vepsäläisiä Basilier tuo esiin vepsäläisten venäläistymisen, jonka hän liittää melkein joka asiaan. Esimerkiksi kielellisesti ”Vepsäläiset näillä tienoin ovat kielinensä päivinensä venäläisyyteen vajoamaisillaan.[--] Ja vanhempi polvikin oli niin jo venäjään tottunut, että ani harva pysty vepsän kielellä pitempään venäjään turvautumatta.” (Basilier 1890: 61.) Basilier manitsee myös, kuinka kylien nimet ovat usein muuttuneet venäläiseen suuntaan tai kokonaan venäläisiksi (Basilier 1890: 55). Myös rakennukset ja niiden sijoittaminen on tehty venäläiseen tapaan (Basilier 1890: 58).

Basilierin mukaan vepsäläisten elinkeino on suomalaisille kansoille tyypillistä maanviljelyä, joka edellyttää sitkeää ja kärsivällistä luonnetta. Toisena elinkeinona hän mainitsee huopikkaiden teon, joka kuuluu pääasiassa miehille. Miehet käyvät

12 Hjalmar Wladimir Basilier syntyi vuonna 1857 ja kuoli 1927. Hänestä ei löydy kovinkaan paljon mitään tietoja. Tämä johtuu mahdollisesti siitä, että hän on julkaissut hyvin vähän kirjoituksia ja näistä yleensä mainitaan vain ”Vepsäläiset Isaijevan volostissa”, jota käsittelen tässä. Hänen tiedetään tehneen runonkeruumatkoja mm. Itä-Suomessa, joista osa on julkaistu J. Krohnin toimittamassa ”Kalevalan toisinnot” –kirjassa. Runonkeruun lisäksi hän teki paljon tutkimusta mm. koulujen hyväksi ja hänen kerrotaan olleen Karjalan kansanopetuksen innokas edistäjä (Teräsvuori 1946: 13-14, Iso tietosanakirja 1931: 1206).

myymässä huopikkaita kylien ulkopuolella, ja he viipyvät joskus hyvinkin pitkään myyntimatkoillaan. Basilier arveli, että miesten työssäkäynti kylien ulkopuolella on ollut syy siihen, miksi vepsän kieltä ylipäänsä edelleen puhutaan. Sitä vastoin vepsäläiset naiset toimivat hänen mielestään aivan päinvastoin kuin naiset yleensä. Tavallisesti naiset ”kätkevät esi-isiltä jääneet perinnöt! Niin taitaa olla, vaan täällä vaimonpuolet ovat vielä enemmän kuin miehet unhottaneet äidinkieltänsä.” (Basilier 1890: 61–62.)

Basilier (1890: 40–45) esittää artikkelissaan myös kiivaasta kritiikkiä Sjögreniä kohtaan, joka hänen mielestään ei uskalla myöntää vepsäläisten olevan ves-kansan sukulaisia. Basilierin mielestä vepsät ovat kronikassa mainittu ves-kansa, kuten Ahlqvist on esittänyt, eikä heitä tästä syystä pitäisi kutsua tšuudeiksi. Väitteensä tueksi hän esittää kolme ”todistusta”. Ensinnäkin Ojatti-joen paikannimet, jotka ovat suomiperäisiä, kertovat siitä, että seuduilla on jo kauan asunut suomensukuinen kansa. Toinen todiste liittyy venäläisten tapaan karsia muiden kansojen kieltä. Tällä tavalla mm. vepsästä on tullut ves.¹³ Kolmas todistus liittyy Nestorin kronikkaan, jota Basilierin mukaan Sjögren tulkitsee väärin. Sjögrenin mielestä ves-termin katoaminen on tarkoittanut mahdollisesti sitä, että ves-kansa olisi venäläistynyt. Basilier on kuitenkin sitä mieltä, että ”mitenkä ja milloinka juuri nämät [vepsät] olisivat noin ihmeellisesti kokonaan tietämättömiin hävinneet!”. Hänen mielestään ves-kansan nimitys on vain vaihtunut Valgedjärveläisiksi.

Basilierin mukaan vepsäläisillä ei ole minkäänlaista omaa kansanperinnettä, muistoja tai tarinoita vanhoilta ajoilta. Tähän on syynsä, sillä

Vepsäläisillä tätä tämmöistä luovaa mielikuvitusta ei näytä olevan. Ennen ovat jo kielen-
tutkijat ja runonkerääjät tuoneet tiedon, että Vepsänkielistä runoutta ei ole ja Ahlqvistin
arvelun mukaan sitä ei ole ollutkaan. Samaa vakuuttivat Isaijevan Vepsäläisetkin. Omi-
tuisuutena mainitsi muudan mies kerran kuululleensa Äänisen tuolla puolen Vepsäläisen
laulun, jonka alusta hän muisti seuraavat säkeet:

Nitin, nitin heinäisen,
Heinän andoin lehmäle,
Lehmäd andoin vajale. (Basilier 1890: 69–70.)

Basilierin artikkelin loppuosa koostuu vepsän kieleen keskittyneestä osiosta, jossa on sanaluettelo ja näytteitä vepsän kielestä. Kielennäytteiksi hän on kuitenkin löytänyt kaksi tarinaa, vaikka juuri edellä hän kirjoittaa, ettei vepsäläisillä ole minkäänlaista kansanperinnettä.

Basilierin kirjoituksesta tulee esiin se, että varsinkin suomalaisilla kielentutkijoilla on ollut suuria odotuksia vepsäläisistä. Kulttuurin erilaisuus toisin sanoen ei-suomalaisuus ja toisaalta taas venäläisyys kuitenkin vie tutkijoiden mielenkiinnon hyvin pian. Mm. näin Basilier kuvaa matkansa vaiheita ajaessaan Vyitegrasta Beresinkan

¹³ ves on venäläinen muoto sanasta veps. Venäjän kielessä ei esiinny konsonanttiyhdistelmää ps, minkä takia veps-käsite ei ole kieleen asettunut (Saressalo 2005: 16).

kylään päin, jossa ”ei ensi silmäyksellä mikään niin sanoakseni suomalaisuus pistänyt silmiini” (Basilier 1890: 65).

E. N. Setälän ensimmäinen Vepsän-matka

Setälä sai valmiiksi tohtorin väitöskirjansa vuonna 1886 ollessaan vasta 22-vuotias. Hänen seuraaviin suunnitelmiinsa kuului mm. yhteissuomalaisen äännehistorian kirjoittaminen. Noihin aikoihin suomen lähisukukielten tutkimus oli kuitenkin vasta aluillaan ja varsinaista tutkimusmateriaalia ei juuri ollut. Tästä syystä monen kielentutkijan, niin myös Setälän, oli lähdettävä itse hankkimaan aineistoa. (Virtaranta 1983: 181) Kuten monet tuon ajan kielentutkijat (esim. Lönnrot ja Ahlqvist), myös Setälä oli sitä mieltä, että juuri vepsän kielestä voisi olla apua suomen kirjakielen kehittämisessä.

Ensimmäisen Vepsän-matkansa Setälä teki J. H. Kalan kanssa vuonna 1888–1889 Keski- ja Pohjois-Vepsän alueille. Matka kesti kolmisen kuukautta ja se keskeytyi, koska Setälän oli palattava kotimaahan suorittamaan asevelvollisuuttaan. (Tunkelo 1951:III–VI) Vepsän-matkan anti oli silti varsin runsas ja lähes koko aineisto on myöhemmin julkaistu Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista –kirjana. Kirjan ovat julkaisseet E. A. Tunkelo ja Reino Peltola 1951.

Valitettavasti Setälän työskentelytapaan ei kuulunut ylimääräisten muistiinpanojen tai päiväkirjojen teko, joten matkan eri vaiheista, haastateltavista jne. ei ole juuri mitään taustatietoja olemassa. Setälän aineistossa on runsaasti myös lauluja, mutta niistäkään ei ole minkäänlaisia tietoja esimerkiksi, missä tilaisuuksissa niitä on laulettu, ovatko ne olleet iloisia tai surullisia jne.

Lauri Posti on myöhemmin julkaissut Setälän kenttämatkoiltaan Antti Jalavalle lähettämiä kirjeitä. Näissäkään ei ole sen kummemmin tietoa Setälän työskentelyta voista. Mielenkiintoinen on kuitenkin Setälän huomautus Jalavalle, jossa hän kuvaa huomioitaan Vepsän matkansa aineiston sisällöstä:

On nimittäin saatu hyvänlainen joukko satuja, kertomuksia tavoista, muutamia loihituja, arvoituksia ja vieläpä laulun päitäkin – kaikki tämä tosin useinkin sisällykseltään vähän-arvoista, mutta kuitenkin tähän asti julkaistujen kielennäytteiden vähyyden vuoksi varsin tärkeitä. (Posti 1964: 54)

Setälä suhtautui vepsän aineistoonsa siis puhtaasti kielitieteellisesti, eikä hän nähnyt kielennäytteinä tallennettuina kertomuksissa juuri muuta arvoa. Se, mitä Setälä tarkoitti kirjeessään ”vähäarvoisella”, viittaa todennäköisesti siihen, että vepsästä ei ollut löytynyt merkkejä kalevalaisesta runoudesta tai lauluista.

Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista –kirjan aineistoluettelon mukaan ensimmäiseltä matkalta kertyi runoja, lauluja ja hokuja 136, satuja ja tarinoita 109, itkuja 23, loitsuja 12, arvoituksia 135, tapain kuvauksia 7, pellavien muokkauksen kuva-

uksia 1, metsästysmuistelmia 2. Huomioitavaa tässä on se, että melkein kolmannes aineistosta liittyy musiikkiin ja toisaalta satuja ja tarinoitakin on yli 100 kappaletta. Kansanperinnettä siis löytyi vaikka aikaisempien tutkijoiden näkemys oli hyvinkin päinvastainen.

E. N. Setälän ja A. O. Väisäsen Vepsän-matka

Pian ensimmäisen Vepsän-matkansa jälkeen Setälä alkoi suunnitella toista Vepsän-matkaa täydentääkseen aikaisemman matkansa sanastoa. Tarkoituksena oli suunnata matka kohti Etelä-Vepsää, jossa hän ei ollut vielä käynyt. Setälä ei tietävästi osannut kovin hyvin venäjää, joten hän tarvitsi jonkun kielitaitoisen apulaisekseen. Hän oli sattumalta tutustunut A. O. Väisäseen vuonna 1912 ja tiesi tämän hallitsevan venäjän kielen. Niinpä hän pyysi Väisästä matkakumppanikseen, ”adjutantikseen, juuri siinä mielessä, että auttaisin häntä kielellisesti vaikeuksissa, joita tietysti on, kun kansan kanssa joutuu tekemisiin”. (Väisänen 1969: 273)

Väisänen on kirjoittanut kenttämuistiinpanoihinsa, että hänet olisi lähetetty matkalle tutkimaan ja tallentamaan vepsäläisten musiikkia. Pertti Virtarannan tekemässä haastattelussa Setälällä ja Väisäsellä näyttää olleenkin selvä työnjako: ”minulla oli oma työni, nimittäin laulujen kerääminen parlografiin¹⁴” (Väisänen 1969: 284). Toisaalta juuri tässä mielessä Väisänen oli Setälälle arvokas matkakumppani, sillä hän hallitsi parlografin käytön. Lisäksi Väisänen oli tunnetusti ahkera ja hyvä valokuvaaja.

Setälän toinen Vepsän-matka on huomattavasti paremmin dokumentoitu kuin hänen ensimmäinen matkansa. Tämä on pääasiassa Väisäsen aikaansaannosta. Lisäksi Väisänen kirjoitti Vepsän- matkansa pohjalta Uuteen Suomettareen viisiosaisen matkakuvaelman, jotka julkaistiin neljässä osassa ”Vepsän mailla” –nimisinä alakerta-artikkeleina marras- ja joulukuussa 1916. Artikkeleista on säilynyt myös käsinkirjoitetut versiot, jotka olen silmämääräisesti käynyt läpi ja verrannut niitä julkaistuihin versioihin. Maininnan arvoisia eroja ei juurikaan löytynyt.

”Vepsän mailla” -matkakertomuksen ensimmäinen osa (Väisänen 1916a: 7) etenee kronologisesti ja se keskittyy vaarallisena pidetyn matkan eri vaiheiden kuvaamiseen. Väisänen kertoo taustatietoja vepsäläisistä, kuten ketkä heitä olivat aikaisemmin tutkineet. Tässä hän mainitsee suomalaisista Lönnrotin, Alhqvistin, Basilierin, Europaeuksen, Beikelin ja Setälän. Venäläisistä tutkijoista hän kirjoittaa, että ”heitä on ollut vain pari Kolmogorov ja Podvysotskii, edellinen kaikista muista poikkeavassa tarkoituksessa, nim. antropologisessa” (Väisänen 1916a: 7). Matkan ensimmäisten vepsäläisten tapaaminen alkaa jo aikaisemmilta tutkijoilta tutulla kommentilla, jossa todetaan vepsäläisten puhuvan nykyään enimmäkseen vain venäjää.

14 Parlografi on edeltäjänsä fonogrammin tapaan vahaleriö, jolle ääni kaiverretaan neulan avulla.

Tarinan toisessa osassa (Väisänen 1916b: 4) tutkimusmatkajat ovat saapuneet etelävepsäläiseen Arskahtin kylään, joka oli ”oikea vepsäläinen kylä”. Varsinainen keruutyö saattoi siis alkaa mutta jälleen matkajat saavat kuulla tutun lauseen, jossa valitetaan sitä, ettei lauluja ole, ”sillä venäläiset ovat käytännössä.” Väisänen tekniikalla ”kuitenkin alkoi edellisiäkin lopulta herua. Oli huomattava heti, että nämä ovat venäläisten bajatuksien selviä sukulaisia, jolleivät suoranaisia käännöksiä. Venäjäksi muuttivatkin tytöt mielellään laulunsa, [--]. Laulujen aiheet kertoivat ”nykyisestä sodasta kirottuine ’germatsoineen’. Vanhemmat naiset muistivat sentään joitakuita aito vepsäläisiä runoja ja itkuvirsiä [--].” (Väisänen 1916b: 4)

Ihmiset suhtautuivat Arskahtissa Väisäseen ja Setälään epäillen. Heillä oli vaikeuksia saada kielenoppaita ja laulajia vaikka he tarjosivat rahaa palkaksi näytteistä. Väisänen kirjoittaa, että heidän kokemuksensa ei ollut kuitenkaan mitään sen rinnalla, mitä venäläinen antropologi Kolmogorov oli saanut kokea kymmenen vuotta sitten käydessään samassa kylässä. Kolmogorov oli mittailut ihmisten ruumiinosia ja valokuvannut heitä. Tästä oli lähtenyt huhu liikkeelle, jonka mukaan kuvissa näkyvät ihmiset ammuttaisiin myöhemmin. Huhun takia Väisänen ja Setälä varoivat kyselemästä ihmisten lukumääriä, eivätkä he voineet käyttää kameraa. (Väisänen 1916b: 4)

Kolmannessa osassa matka jatkuu syvemmälle vepsäläisalueelle ja matkalaiset tapaavat ihmisiä, jotka eivät osaa kunnolla venäjää. Tšaiglan kylässä Väisäseen ja Setälään suhtauduttiin aluksi hyvin varovaisesti. Heitä luultiin ensin saksalaisiksi mutta sitten tilanne rauhoittui heidän esittäessään paperinsa. Tästä seurasi kuitenkin uusi väärinymmärrys, sillä Setälän papereissa luki tohtori. Heitä luultiin lääkäreiksi, ja kyläläiset alkoivat pyytää apua lähes kaikenlaiseen vaivaan. Toinen ”sivutoimi”, jota he tekivät liittyi enemmän filosofian ja kielitieteen alaan. Naiset suhtautuivat heidän työhönsä ”positiivisemmin kuin miehet”. He ajattelivat, että ”jos vieraat tosiaan ovatkin saksalaisia niin tottapa osaavat kirjoittaa kieltänsä. Ja ne heistä, joilla syytä oli, tulivat kortit kädessä ja pyysivät meitä kirjoittamaan osoitteita läheisillensä sotavankileireihin”. Maksuksi Väisänen ja Setälä ottivat ”kananmunien tai laulujen ja itkuvirsien muodossa”. (Väisänen 1916c: 4.) Edellisestä löytyykin vastaus siihen, miksi aineistossa on ollut niin paljon naisia haastateltavana.

Matkakertomuksen neljännessä osassa matkajat ovat Korvoilan kylässä. Väisänen kirjoittaa, että he olivat aikaisemmin matkansa aikana kyselleet soittimista varsinkin kanteleesta mutta turhaan. Korvoilasta sitä vastoin löytyi kaksi kanteletta ja myös soittajia (”vääntäjiä”). Väisänen (1916d: 6–7) mukaan vepsäläiset eivät tunteneet kantelesanaa vaan he sanoivat ”vändab stribun’ikha” eli vapaasti suomeksi käännettynä soittaa kannelta. Väisänen tapasi myös Annoo-neidon, joka esitti hänelle matkakitkuvirren, jonka Väisänen on kääntänyt suomeksi artikkeliinsa. Syyksi Annoo-neidon lauluihin Väisänen epäili kylissä vallitsevaa sulhaspulaa. (Väisänen 1916d: 6–7)

Viimeisessä eli viidennessä osassa Väisänen ja Setälä saapuvat Nurgoilan kylään, jossa valmistellaan besedoja eli kyläjuhlaa. Heihin suhtaudutaan aluksi ystävällisesti

mutta sitten alkaa sama epäily, johon he ovat muissakin kylissä törmänneet. Lopulta heihin uskotaan ja ansio kuuluu eräälle Ivan Galashille¹⁵, joka on kierrellyt maailmaa ja ottanut osaa mm. Japanin sotaan. Lisäksi Galashi laulaa parlografiin mm. harvinaisen itkuvirren, jota naiset tavallisesti esittävät. Väisänen on ollut tästä siinä määrin innostunut, että hän on kääntänyt osan laulusta suomeksi.

Mitpäpä sinä, veliseni, et sinä ole ollut sodassa. Minutpa tarkasteltiin ja ajettiin, minä näet olin jo sodassa. Nyt minut jo kolmanne kerran ajetaan. Niin tulemme me ja kirotun germantsan tapamme, niin näet häntä pistimillä puskemme; ja sitten me palaamme kotiin. (Väisänen 1916e: 6.)

Matkakertomuksen lopussa Väisänen kuvaa vielä samantapaisia vastoinkäymisiä, jotka johtuvat kyläläisten epäluuloisuudesta. Lopuksi Väisänen luettelee kyliä, joissa he matkan viimeisinä päivinä ovat käyneet. Näitä ovat Vilhala, Korbla, Enarv' Alazsg'. Matkakertomuksien viimeinen osa päättyy Väisänen kuvaukseen siitä, kuinka vepsäläiset tulevat vielä jonain päivänä häviämään.

Olimme näin tulleet venäläisen asutusrenkaan sisäpuolelle. Vuosi vuodelta se huomaamatta laajenee, jäytäen kalvavan taudin tavoin yhtä niveltä sukukansojemme ketjusta, Vepsän kansan, kunnes sitä, jollei vuosisadan niin ehkä toisen kuluttua ei ole olemassa. (Väisänen 1916e: 6.)

Vepsän-matkan aineisto

E. N. Setälän ja A. O. Väisäsen tekemän Vepsän-matkan aineisto on lähes täysin tutkimatta. Väisänen aloitti tutkimustyön heti matkansa jälkeen mutta sitten muut aiheet vetivät enemmän puoleensa. Hän palasi aineiston pariin 60-luvun alussa, nuotintaen siinä olevat laulut ja itkut yhdessä Heikki Laitisen (2002, 2003) kanssa.

Setälän kummankin Vepsän-matkan kirjallinen aineisto siirrettiin 1939 Suomen Valtionarkistoon kuolinpesän selvityksen jälkeen (Tunkelo 1951; V, Halvorsen 2004). Todennäköisesti¹⁶ samalla kertaa sinne siirrettiin myös toisen matkan 48 parlografia. Tämä käy ilmi mm. parlografeista vuonna 1960 tehdyistä nauhakopioista. Yhdet kopiot nauhoista päätyivät Kotimaisten kielten tutkimuskeskukselle.¹⁷ Siitä tehtiinkö nauhoista muita kopioita, ei ole tietoa.

Parlografeja kopioitaessa on kopioija kertonut nauhalle parlografin numeron ja sen, missä kunnossa ne ovat olleet, esimerkiksi: ”42. ja 43. puuttuvat. 44. lieriö on aivan rikki. Siitä ei voi tehdä kopiota”. Kopioijan ilmoituksista saakin hyvän kuvan siitä, missä kunnossa parlografit ovat olleet kopiointivaiheessa. Näistä käy ilmi mm.

15 Ivan Galasin on esittänyt useita lauluja eri parlogrammeihin. Lieriöllä. no. 35:llä on itkuvirsi (Kotus 15494) ”Kut sina minun vikuško”, joka on mahdollisesti Väisäsen mainitsema itku.

16 Tästä ei ole tämän tarkempaa tietoa tällä hetkellä olemassa.

17 Käytän jatkossa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta lyhennettä Kotus.

se, että seitsemän leiriötä on jotenkin vioittunut ja niistä on kopioitu vain osa. Täysin murskana on ollut vain kaksi ja kolme parlografia on kokonaan puuttunut.¹⁸

Aina nauhan alussa kopioija on myös kertonut, mitä nauhalle on äänitetty: ”24. Kopionauha E.N. Setälän parlogrammeja, joita säilytetään valtion arkistossa. Jatkoa lipas 255. Lieriö no. kolmekymmentäneljä”. Ilmoituksesta käy hyvin ilmi myös se, kuinka Väisänen nimi on jäänyt aineiston osalta kokonaan pois. Tämä on siinä mielessä ihmeellistä, että ensinnäkin Väisänen on ollut se, joka oli parhaiten aineiston sisällöstä selvillä, sillä hänhän oli sen pääasiassa äänittänytkin. Toiseksi Väisänen oli käynyt aineiston hyvin läpi ja laatinut siitä tarkan selonteon ja sisällysluettelon heti matkan jälkeen. Hän oli myös kirjoittanut mm. laulujen sanat ylös, jotka on koottu Vepsäläinen laulukokoelma –nimiseksi kirjaksi, jota säilytetään SKS:n kansanrunousarkistossa. Siitä, onko Setälä itse koskaan kuunnellut Vepsän-matkan aineistoa, ei ole varmaa tietoa. Tämän selvittäminen on melko työlästä ja ehkä toisaalta turhaa.

Jotain on tapahtunut aineistolle joko kopioinnin yhteydessä tai sitten jo ennen kopiointia, sillä osa kopioidusta materiaalista ei vastaa enää niitä tietoja, jotka Väisänen oli merkinnyt aineistoluetteloon. Väisänen tietojen mukaan parlografien 1 ja 4 pitäisi sisältää pääasiassa lauluja mutta nauhakopiolla on miesääni, joka kertoo kalastamisesta. Kieli kuulostaa suomelta ja on mahdollisesti karjalaa. Neljännellä lieriöllä on lausuntaa suomeksi, ja joku kertoo Aleksanteri II:sta. Musiikintutkijan kannalta huono asia tässä on se, että juuri näissä parlografeissa (no. 1 ja 4) olisi Väisänen tietojen mukaan ollut 18 laulua, 3 runosävelmää ja 2 itkua. Todennäköistä onkin, että alkuperäiset parlografit ovat jääneet kopioimatta ja vahingossa on kopioitu jonkun muun aineiston parlografeja. Koko Setälän aineisto käsittää 112 parlografia. Saattaa olla, että osa lieriöistä on mennyt sekaisin. Tämä vaatii vielä selvittämistä.

Myös toisen Vepsän-matkan aineisto on varsin runsas ja sekin sisältää suurimmaksi osaksi musiikkiin liittyvää aineistoa. Väisänen on tehnyt tarkan selonteon aineiston sisällöstä. Näissä hän on käyttänyt erilaisia merkintöjä: L = laulusävelmä, R = runosävelmä ja I = itkuvirsi. Merkintöjen mukaan koko aineistossa olisi näin ollen ollut 80 laulua, 25 runosävelmää ja 32 itkua. Muita ovat 8 ”kielenn.” (kielennäytteitä), 23 satua, 1 loitsu, 1 kertomus, 1 loru ja 1 puhe. Mainittakoon vielä, että viisi kokonaista lieriötä on yksinomaan merkitty ”kielenn.” -merkinnällä. Lisäksi neljä parlografia sisältää pelkästään huhuiluja ja eri soitinnäytteitä. Kun edellisen luettelon pohjalta tarkastelee aineistoa, ei voi muuta kuin todeta sen olevan hyvinkin musiikkipainotteinen.

Väisänen on matkamusiistiinpanoissaan merkinnyt kahdella eri tavalla parlografeja. Ne, joissa merkintä alkaa 0:lla (01–04) sisältävät eri soittimilla soitettuja näytteitä, huhuiluja ja karjankutsuja. Parlografit, joissa hän on käyttänyt 1:stä ylöspäin olevia numeroita, ovat kielennäytteitä ja lauluja. Kirjoittaessaan puhtaaksi kenttämuistiinpa-

¹⁸ Selvitin aineiston nykyistä kuntoa yhdessä Risto Blomsterin kanssa vuonna 2004. Lieriöt vaikuttivat hyväkuntoisilta ja kaikki näytti olevan tallessa. Aineistoon ei olekaan kukaan koskenut 1960-luvun jälkeen. Aineisto on tarkoitettu siirtää Kansallisarkistosta Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen.

nojaan, Väisänen on muuttanut merkintöjään siten, että parlografit no. 1–44 sisältävät lauluja ja kielennäytteitä ja no. 45–48 sisältävät soittimien, huhuilujen jne. näytteitä. Päädyin tähän tulokseen tarkasteltuani parlografioiden sisällysluetteloita ja vertaamalla niitä kenttämuistiinpanoihin. Näiden tietojen mukaan parlografioiden no. 45–48 sisältö vastaa parlografioiden 01–04 sisältöä. Se, onko näitä parlografeja no. 45–48 koskaan kopioitu kelanauhoille, on epäselvää.

SKS:stä löytyi kaksi Väisäsen äänittämää parlografiaa, joiden sisällöksi on merkitty vepsäläisiä soitinnäytteitä, huhuiluja ja karjankutsuja. Myös näistä parlografeista on tehty 1960-luvulla nauhakopiot. Edellä mainittujen parlografioiden ja näiden kopioiden tiedot eivät täsmää sellaisenaan Väisäsen tekemien luokittelujen kanssa. SKS:n parlografioiden koteloissa lukee numerot 37 ja 66 mutta Väisäsen Vepsän matkan aineistoluettelossa ei ollut ollenkaan numeroa 67. Kotuksen kopionauhojen parlografiasta no. 37 tehdyn kopion tiedot täsmäivät Väisäsen aineistoluettelon kanssa. Tutkittuani Väisäsen muistiinpanoja ja SKS:n luetteloa näyttää siltä, että SKS:n numerot on jossain vaiheessa tulkittu väärin ja, että no. 37 onkin Väisäsen parlografi no. 46. ja SKS:n no. 66 tarkoittaa samaa kuin Väisäsen merkintä no. 48.

Kaiken kaikkiaan vuoden 1916 Vepsän matkan aineiston sijoittelu eri laitoksiin kertoo siitä, minkälaisella asenteella koko aineistoon suhtauduttiin. Aineiston sisältö on pääasiassa musiikkiin liittyvää ja varsinaisten kielennäytteiden määrä on suhteellisen pieni. Silti vain neljää parlografiaa, joissa on soitinnäytteitä, on pidetty selvästi musiikkiin liittyvänä ja ne on tästä syystä poistettu muiden kielennäytteiden joukosta. Toisaalta, jos laulut ja itkut on nähty vain kielennäytteinä, silloin aineiston musiikillinen painoarvo onkin melko pieni. Todennäköistä onkin, että aineistolle ei annettu kovin suurta arvoa musiikillisesti. Esimerkiksi Väisänen itse kirjoittaa artikkelissaan ”Vepsäläinen kantele” (Väisänen 1934: 242), joka perustuu 1916 tehdyn Vepsän matkan aineistoon: ”Sen tieteelliset tulokset, jotka odottavat julkaisemistaan, edustavat luonnollisesti ensi sijassa kielentutkimuksen, huomattavassa määrin myös kansantietouden alaa”. Väisänen ei olisi sanonut näin, jos vepsäläisiltä olisi löytynyt kalevalamittaista runolaulua. Uskon, että juuri tämä on ollut yhtenä syynä siihen, että koko aineisto on jäänyt vaille huomiota. Toisaalta Väisäsen mielipiteeseen on mahdollisesti vaikuttanut myös se, mitä mieltä Setälä on ollut. Mutta tähän palaan myöhemmin.

Väisäsen esitelmä vepsäläisestä musiikista

Saavuttuaan Vepsän-matkaltaan takaisin Suomeen, piti Väisänen (1916f) esitelmän vepsäläisestä musiikista Suomalais-Ugrilaisen Seuran kokouksessa lokakuussa 1916. Esitelmästä on jäljellä käsin kirjoitettu luonnos, joka on laadittu sellaiseen muotoon,

että Väisänen on saattanut lukea esitelmänsä suoraan paperista. Hän on mahdollisesti esittänyt parlogrammeilta näytteitä esityksensä yhteydessä. Tähän viittaavat esitelmänsä olevat merkinnät ”[Esitä prl 10 (45–)]”. Heti esityksen alussa hän kertoo, kuinka runolaulua ei vepsäläisiltä löydy.

Suomalais-virolaiselle runolaululle ei tapaamiltamme vepsäläisiltä ole löydettävissä sanottavasti sukulaispiirteitä. Runouden alalla tavattavat yhteiset aiherippeet joihin edem. esitelmässä on viitattu, ovat ainoita kiinnekohtia. Esi- ja jälkilaulajan vuorottelevasta esitystavasta ei ole jälkeäkään. Paimenlauluissa ja lastenlauluissa esiintyvä alkusointu on tärkein yhtymäkohta. Sävelmä on yleensä melodiikaltaan resitatiivinen, liikkuva ahtaalla alueella, rytmirakenne pyrkii taas 4-iskuiseen säemuotoon. [--] 5-iskuinen sävelmätyyppi, erikoisesti suomalaisella alueella yleinen ja suomalaisena pidetty, ei esiinny vepsäläisillä kertaakaan. [Esitä prl 10 (45-)]

Väisänen tuo esiin myös sen, että laulusävelmiä oli vähän mutta itkuja löytyi.

Vähäiset laulusävelmät käyttävät hyväkseen venäläisistä pajatuksista tavattavia melodioita. Laulunlaji, johon folkloristinen tutkimus tuskin lainkaan kajonnut, nim. itkuvirsi on vepsäläisillä kuten muillakin kreikanuskoisilla itämerensuomalaisilla (Inkerissä vieläpä luterilaisillakin) käytännössä. [--] Karjalaisen alueen itkuvirsi on katsottava proosaruouden luokkaan, samoin vepsäläinen. Kuitenkin on viimeksi mainittu monessa suhteessa köyhempiä kuin karjalainen. (Väisänen 1916f.)

Vepsäläinen itku on Väisänen mielestä köyhää ja sukulaisuus ei löydy Karjalan suunnalta vaan venäläiseltä taholta. Väisänen vertaa useaan otteeseen vepsäläistä itkuja karjalaiseen itkuun. Hän ei kuitenkaan tuo esiin sitä, että vepsäläinen itku voisi olla jollain lailla omanlaisensa.

Karjalaisen itkuvirren pitkille notkuville lauseille antaa alkusoinnun, kerron ilmeikkään kuvakielen ja moninaisten epiteettien käytäntö sekä muutettu sanajärjestys tavallisuudesta poikkeavan erikoisleiman. Näitä kaunistuskeinoja (kauniskeinoja) on vepsäläisessä itkuvirressä hyvin niukalti, etupäässä vain epiteettien käytäntö on mainittava (esimerkki vepsäksi joka on epäselvä), joskus heikko pyrkimys alkusointuun; esim. alkusointu: lental libed linduine-se. Selvät merkit viittaavat, että sukulaisuus on etsittävä toisaalta nim. venäläiseltä taholta. Täällä vakiintunut syöttäjäksi kutsuminen on sanasta sanaan käännetty vepsään: Sötai jo sä tatkoihud (venäjää, josta ei saa selvää) spešši ... sötai tatköhud –

Mitä sävelmiin tulee, on sukulaisuus niinkään selvä. Säkeet ovat lyhyitä, alkaen tavallisesti i da (kuten venäl.) ja päättyen epämelodiseen, puheeksi kääntyvään laskevaan loppuun; sitä vastoin karjalainen itkuvirsi ei kertaakaan tarjoa vastaavuutta; tuskin koskaan tavataan samanl. sävelmästä samassa virressä, vaikka (epäselvä sana tähän) silti pysytään samassa melodisessa asteikossa ja ulottuvaisuuden kuin rytmirakenteen puitteissa. (Väisänen 1916f.)

Myös improvisatorisuus on Väisäsen mielestä köyhää. Se kenelle vepsäläiset itkivät, eroaa jälleen karjalaisesta itkusta. Tulee sellainen tunne, että karjalainen itku on tässä eräänlaisena itkujen prototyypinä.

Sanalla sanoen on vepsäl. itkuv. improvisatsiomin puolesta köyhää. Mainittava on myös, että isälle, syöttäjälle lauletaan paras virsi, jotavastoin Karjalassa tytärkin, jonka yleensä ei katsota kyllin ansiolliseksi perheen elättämisessä, saa kuoltuaan mitä kauniimpia sanoja osakseen. Paitsi kuolleille ja morsiamelle esitettävää virttä, itketään myös sotaan lähtevää nuorta miestä, äiti armasta poikaistaan, joka lähtee verhale vilule randaižele, pitkha dikijähä dorogaišhe [--].

Sävelmä on sama yhtähyvin häissä kuin hautajaisissa; silti ei se itsestään useinkaan ole, helppotajuisesti sanoen, surullinen. Se ei liiku mollissa. Vasta sanat ja itkijän aputuminen selittää, että kysymyksessä on vakava asia. Tällä ilmiöllä on vastaavaisuutta kaikilla luonnonkansoilla. Melodian ilmeestä, olipa se duuria tai mollia, ei voi päättää aiheen laatua, vaan on rytmistä etsittävä. Hidas tempo kuvaa vakavuutta, nopea sykkivää iloa. [esim.] Kaiken kaikkiaan saamme vepsäl. itkuvirrestä selvän venäl. sukulaisen. Sitä mielenkiintoisempaa tulee olemaan todeta, tavataanko karjalaisten naapureina asuvien v:llä lainkaan edellisten itkuvirttä. (Väisänen 1916f.)

Väisäsen esitelmästä saa sen käsityksen, että vepsäläiset ovat hyvin venäläistyneitä ja musiikki on suurimmaksi osaksi venäläistä lainaa: ”Vähäiset laulusävelmät käyttävät hyväkseen venäläisistä pajatuksista tavattavia melodioita”. Hänen mielestään myös laulusävelmiä on lukumääräisesti vähän. Sama pätee joka suhteessa myös itkuihin, joiden sukulaisuussuhteita on etsittävä ”venäläiseltä taholta”. Tärkein asia on kuitenkin heti esitelmän alussa: ”Suomalais-virolaiselle runolaululle ei tapaamillamme vepsäläisiltä ole löydettävissä sanottavasti sukulaispiirteitä”.

Setälän ja Väisäsen vepsän matkan tarkastelua

Myös toisella Vepsän-matkallaan Setälä keskittyi vain kielen näytteiden tallentamiseen eikä hän tiettävästi pitänyt päiväkirjaa. Setälä on myöhemmin kirjoittanut yhdessä A.O. Väisäsen kanssa kansatieteellisen artikkelin vepsäläisistä (Setälä ja Väisänen 1928), joka ilmestyi Suomen suku -kirjan toisessa osassa. Artikkelissa kuvataan vepsäläisiin liittyvistä käsitteistä, asuinpaikoista, lukumääristä, luonteesta, sivistyksestä, taloudesta, elinkeinosta, illan vietosta, vaatuksesta, taloista ja historiasta. Voisi siis sanoa, että melkein jokaisesta asiasta on mainittu jotain. Se, mikä koko jutusta puuttuu, on musiikki ja laulut. Tämä herättää siinä mielessä kummastusta, että Väisänen oli matkalla varta vasten tutkimassa vepsäläisten musiikkikulttuuria. Tämän perusteella olisi olettanut, että artikkelissa olisi mainittu esimerkiksi itkuvirsistä, joita Väisänen sai äänitettyä useita. Herääkin kysymys siitä, onko Setälä kirjoittanut jutun yksin, vaikka artikkelin kirjoittajiksi on laitettu kummankin nimi. On tietenkin mahdollista, että

Väisänen nimi on jutussa, koska hän otti Vepsän-matkan valokuvat, joita artikkelissa oli käytetty. Toinen kysymys liittyy siihen, minkä pohjalta Setälä on artikkelin tehnyt, jollei hän kirjoittanut minkäänlaisia muistiinpanoja matkallaan. Koko artikkelin sisältö vastaa yllättävän paljon Lauri Kettusen julkaisemia kertomuksia tekemistään Vepsän-matkoista.

Mm. Karlsson (2000: 224) on kirjoittanut Setälän tavasta toimia ihmisten kanssa. Näissä tulee esiin Setälän usein dominoiva, häikäilemätön ote, jossa hän ei suvaitse muiden eriäviä mielipiteitä. Setälän tutkijankuvasta Karlsson kirjoittaa, että se sisälsi paljon kielteisiä piirteitä. Tällä hän tarkoittaa sitä, että Setälä lainasi muiden ideoita ja tuloksia ilman asiaan kuuluvia viittauksia. Tämän takia hän riitaantui monien lingvistikollegojen, mm. Genetzin ja Kettusen kanssa. Kummallakin oli myös omia mielipiteitä juuri vepsän kielen suhteen.

Matkakertomusten rivien välistä voi lukea myös sen, että Setälä ei itse ollut kovin kiinnostunut teknisistä laitteista saati osannut käyttää niitä. Väisänen mainitsee asiasta mm. Pertti Virtarannan tekemässä haastattelussa¹⁹.

Setälä vain pelaa sen parlografin kanssa ja sanoo: 'Kuule, mitenkäs se nyt olikaan? Mitäs piti tehdä, kun minä en saa tätä käyntiin?' No se oli hyvin yksinkertainen asia. Minä sanoin: 'Niin viisas mies kuin oletkin, mutta näytpä olevan näissä asioissa vähän yksinkertainen'. (Väisänen 1969: 275.)

Se, että Setälä ei osannut kunnolla käyttää parlografia, on johtanut siihen, että Väisänen hoiti äänitykset. Tällä on varmasti ollut vaikutusta myös siihen, että aineisto koostuu suurimmaksi osaksi erilaisista lauluista.

Lauri Kettunen Vepsän mailla

Noin vuosi Väisänen ja Setälän tekemän matkan jälkeen lähti dosentti Lauri Kettunen vuoden pituisen apurahan, niin sanotun Aleksanterin matkastipendin, turvin vepsäläisten pariin tutkimaan vepsän kieltä. Kettunen oli saanut matkaa varten hyödyllisiä ohjeita Väisäselältä ja Kettusen matkareitti olikin aluksi sama kuin Setälällä ja Väisäselällä. (Ks. esim. Virtaranta 1983: 245.) Myös Kettusen tarkoituksena oli tallentaa vepsän kielen näytteitä vahaliერიöille ja hän oli erittäin innostunut tästä uudesta keksinnöstä (Kettunen 1945: 333).

Kettunen teki matkallaan runsaasti muistiinpanoja ja hän kirjoitti matkakokemuksistaan muutaman artikkelin mm. vuoden 1918 Virittäjään ja Suomen heimon kirjaan (Kettunen 1931). Hän piti myös matkapäiväkirjaa, jonka kirjoitukset on myöhemmin julkaistu Tieteen matkamiehenä -nimisessä (Kettunen 1945) kirjassa. Vaikka Kettunen olikin pääasiassa kielitieteilijä ja hänen pääasiallisena tarkoituksenaan oli kerätä

¹⁹ Haastattelu on julkaistu Kalevalaseuran vuosikirjassa no: 49 1969 (Väisänen 1969).

kielennäytteitä, on hänen aineistossaan paljon myös kansanperinteeseen liittyvää aineistoa (ks. Suhonen 1977: 187–188).

Matkapäiväkirjassa Kettunen ei ole hienostellut kokemuksiaan tai omia tuntemuksiaan ja tästä syystä niistä välittyy realistisempi kuva vepsän matkan kokemuksista kuin artikkeleina julkaistuista matkakuvaelmista. Päiväkirjassa Kettunen kuvaa kokemuksiaan enemmän omiana itsenään eikä kielentutkijana, ja hän ottaa kantaa myös tuon ajan moniin poliittisiin kysymyksiin. Hän tuo esiin myös matkan vastoinkäymiset, joita hänelle sattui ja kuinka hän koki erilaiset jännitteet, joita ihmisten kanssa syntyi.

Kettusen Vepsän-matka sijoittui ajallisesti melko huonoon ajankohtaan, sillä Venäjä oli tuolloin sodassa Saksan kanssa. Sotatilasta johtuen monet suhtautuivat vieraaseen ihmiseen varauksella, ja Kettunen olikin muutaman kerran vaarassa menettää henkensä. Hän jopa äänitti viimeisen tervehdysen pojalleen fonografille²⁰ siltä varalta, jos hän ei koskaan palaisi kotiin: ”Yhden fonografrullan olin säästänyt puhuakseni sen täyteen: isän ääni ja tervehdys muistoksi pojalle, jos ääneni matkalla sammuisi ja tuo rulla säilyisi ja joutuisi hänen ulottuvilleen vuosien jälkeen” (Kettunen 1945: 408).

Matkapäiväkirjan kirjoitukset ovat mielenkiintoista luettavaa ja niistä saa melko hyvän käsityksen siitä, millaista elämä on tuon ajan vepsäläiskylissä ollut. Kettusen kuvauksissa vepsäläisten elämä vaikuttaa melko raskaalta ja alkeelliselta. ”Ja itse tämä ympäristö ja nämä olot kielinensä kaikkien panevat tuntemaan ikään kuin eläisi hämärässä muinaisuudessa, alkusuomalaisessa ajassa, eikä aina ole varmaa, onko tämä kaikki unta vai totta” (Kettunen 1945: 288).

Vepsäläiset ovat myös hyvin taikauskoisia ja tämä tuntuu Kettusesta väliltä raskaalta, koska joidenkin hänelle itsestään selvien asioiden selittäminen käy vaikeaksi. Kettunen pitääkin vepsäläisiä hyvinkin takapajuisina ja tietämättöminä: ”Voi tätä pimeää joukkoa vuorenvankkoine taikauskoineen! [--] Väliin tulee kysyneeksi itseltään: Ovatko nuo kaikki hulluja vai olenko minä hullu?” (Kettunen 1945: 381). Vaikka vepsäläisten elämä on köyhää ja alkeellista he ovat silti hyvin vieraanvaraisia ja suvaitsevaisia Kettusta kohtaan. Pääasiassa Kettunen otetaankin hyvin vastaan vepsäläiskylissä.

Kirjoituksissaan Kettunen ei juuri puhu musiikista vaan pääpaino on arkikokemusten kuvauksissa. Kirjoitusten perusteella tulee välillä sellainen tunne, ettei hän myöskään aina jaksanut kuunnella vepsäläisten laulantaa: ”Eukko nousi äskän uunille ja kun tytöt alkoivat tapansa mukaan venäjäksi laulaa jorotella nykyajan ’germansu’-laulujaan [--] rupesin unen häätämiseksi kirjoittelemaan” (Kettunen 1945: 292).

20 Kyseessä on mahdollisesti fonogrammi no. 24, joka löytyy SKS:n nauhalta A 296 /30–55. Kyseisen fonografin nauhakopion äänenlaatu on melko huonolaatuinen ja vain fonografin loppuosasta saa jotain selvää. Tässä Kettunen muistelee kotiseutuaan: ”minä muistan kun minä rakkailta rannoilta luovuin [--] nousevat vieläkin silmiini viljavat veet. Ei mun mielestäin ei mee pois pohjolan tunturit, joilla lapsena kuuntelin, kuinka (?) ahti se soi. [--] On kertonut, että tuo Kettusen Marjori on oikein kiltti tyttö”.

Se, että tytöt lauloivat venäjäksi, on ollut mahdollisesti syynä siihen, ettei Kettunen välittänyt kuunnella laulamista. On myös mahdollista, että laulut olivat hyvin tavanomaisia ja niitä laulettiin vähän joka puolella, joten niissä ei ollut tutkimuksen kannalta mitään merkittävää. Todennäköisesti kuvauksen laulut ovatkin olleet tšastuškoja mutta siitä ei voi olla täysin varma. Monet asiat kuitenkin viittaavat tšastuškatyyppisiin lauluihin, sillä niissä aiheet liittyvät usein juuri ajankohtaisiin tapahtumiin. Tässä aiheena olivat saksalaiset, joka johtui luonnollisesti siitä, että Venäjä oli sodassa Saksaa vastaan. Mielenkiintoista tässä on myös se, että näissä ”Nykyajan” lauluissa kieli oli venäjä ja että nuoret tytöt lauloivat niitä. Mistä nuoret tytöt sitten olivat lauluja keksineet tai oppineet? Yksi selitys voi olla siinä, että tytöt lähetettiin jo varsin nuorina ”opettelemaan” perhe-elämään liittyviä asioita jonkun toisen perheen luokse, mahdollisen tulevan sulhasen kotiin. Yleisesti ottaen Kettusen kirjoituksista voi päätellä, että vepsäläisillä on ollut tapana lauleskella pitkin päivää töitä tai arkiaskareita tehdessä ja milloin vain on ollut aihetta lauluun.

Kettunen kuvaa muutaman kerran varsin tarkasti kuinka vepsäläiset viettävät häitä, ja kuinka he juhlivat. Näissä kuvauksissa mainitaan mm. soittimia ja ketkä niihin ottivat osaa sekä millä kielellä laulettiin. Praasniekasta hän kirjoittaa näin:

Miltei joka pirtissä humalaisia ukkoja tanssimassa, suuret huopokkaat jalassa ja karvahattu kallellaan päässä. Joku ’väänsi’ harmonikkaa tai balalaikkaa ja ukot, vanhat, vakavat, pitkäpartaiset, yksinään ’karkasivat’, tanssia hytkyttelivät, huopokkaiden tussahdellessa ja hien tippuessa otsalta. [--] Tuo kargaidamine²¹ oli ukoille kuin säädettyä työtä [--] Nuoria miehiä ei paljon näkynyt eikä tyttöjä. Jokin humalainen akka saattoi kaikkien iloksi hänkin hihkuen esittää yksintanssia [--] (Kettunen 1945: 325–326.)

Kirjoituksesta nousee esiin monia kysymyksiä, kuten miksi Kettunen kirjoittaa ”harmonikkaa tai balalaikkaa”. Soittiko joku toinen balalaikkaa ja joku toinen harmonikkaa? Vai eikö hän muistanut jälkeenpäin kumpaa soitinta juhlissa oli soitettu? Miksi nuoria ei ollut juhlissa? Oliko syynä se, että nuorten ei annettu ottaa osaa juhlintaan, koska niissä nautittiin alkoholia? Oliko kyseessä tavanomainen viikonloppujuhla, johon nuorilla ei ollut asiaa?

Kettusen (1945: 375) mukaan häissä on laulettu koko ajan mutta pääasiassa venäjäksi. Muutenkin hääseremonioissa on ollut jo runsaasti venäläistyneitä piirteitä, ainakin laulujen suhteen. ”Sulhanen ja morsian istuivat pitopöydän takana rinnakkain, mutta he eivät kuulu saada syödä ennen kuin iltasella ’pagastasta’ vihiltä tultua. Laulajanaiset pajattivat, lauloivat, yhtä mittaa, mutta venäjäksi, hääseremonioihin kuuluvan tavan mukaan.”

Tytön kosinta on ollut myös tapahtuma, jossa on laulettu ja itketty kummallakin kielellä.

21 Kargaidamine tulee sanasta kargaita, joka tarkoittaa suomeksi tanssia.

Itkijänaiset lauloivat venäjäksi, kun he kuljettivat morsianta pitkin lattiaa. Morsiamella oli huntu silmillä ja vastasi lauluun vepsäläisellä itkuvirrellä, josta tosin ei paljon sanoja erotan-
 tanut. [–] Morsianta oli yhä kuljetettu pitkin lattiaa. Hänet tuotiin nyt näyttajan ja sulhasen
 eteen, joille laulettiin, ensin näyttäjälle, sitten sulhaselle. [–] Äiti, sisar ja täti lauloivat
 vastaan, niin ikään vepsäksi. Isä sen sijaan ei laulanut. (Kettunen 1945: 389–390)

Toisin kuin yleensä on kirjoitettu, epäili Kettunen, että vepsäläisten laulamissa omakielisissä lauluissa olisi ollut kalevalaisen runouden piirteitä, jos sanoja hiukan muuttelisi.

Kansanrunoutta, huomaa ilokseni, on vepsäläisillä runsaasti ja on ilmeisesti aina ollut, vastoin yleistä luuloa. Jos pistelee kadonneet vokaalit paikoilleen, saa aivan kauniita kalevalaisia nelipolvisia trokeita, mutta mitenkäpä vanhat laulut olisivat kyenneet uhmaa-
 maan aikaa, kun proosakieli on jättänyt runokielen niin kauas taakse [–] Vepsäläisillä
 lienee omaa jäljellä vain rippeitä, sillä venäläinen vaikutuskin on ollut suuri. (Kettunen
 1945: 292–293.)

Positiivisin ja ilahduttavin tieteellinen saalis oli erään emännän, 70-vuotiaan Grışših
 Dradjan, fonografiini laulama runo, jonka sisällön muistan Kalevipoegista: tyttöä pyri-
 tään antamaan vaimoksi vuoronperään auringolle, kuulle ja tähdelle, mutta hän menee
 aamunkoille. Muodoltaankin on laulu Kalevala-mittainen, sikäli kuin heittyneet vokaalit
 eivät ole mittaa rikkoneet. Tähän muutama säe: Andab andab päivoin taga. – En mä mäne
 päivoin taga pitkiiš päiviikš pašt(a)maha. (Kettunen 1945: 384.)

Kettunen tuo esiin myös sen, kuinka monet tutkijat ovat päätyneet siihen oletuk-
 seen, ettei vepsäläisillä uskota olevan vanhoja lauluja. Hän onkin hyvillään siitä, että
 lauluja kuitenkin löytyy. Lauluissa esiintyy Kettusen kannalta myös arvokkaita kielel-
 lisiä lisiä. Näistä hän mainitsee mm. tytön hyväilynimen ”tjyhtjoi”. (Kettunen 1945:
 385.) Myös kielen kehittymisestä ja muutoksista näkyy jälkiä lauluissa. Näistä hän
 mainitsee esimerkkinä tšoma-sanana, joka on hyvin tyypillinen hellittelysanana lauluissa
 (Kettunen 1945: 345).

Kettunen teki vielä toisen Vepsän matkan 1934 yhdessä Lauri Postin ja Paavo Si-
 ron kanssa. Tämän matkan ”saalis” on julkaistu Näytteitä vepsän murteista –kirjassa
 (Kettunen ja Siro 1935).

Pohdintaa

Ensimmäisten Vepsän-matkaajien matkakertomuksia lukiessa tulee mieleen, että
 mahtoiko heidän tekniikassaan ollut jotain pielessä, kun he eivät saaneet laulajia lau-
 lamaan silloin, kun he ylipäänsä laulajia löysivät. Tutkijoilla tuntui olevan myös hyvin
 erilaisia käsityksiä siitä, oliko esimerkiksi vepsäläisten luona laulajia tai lauluja vai ei.
 Ahlqvist ja Genetz näkivät, ettei vepsäläisillä ollut minkäänlaista omaa kansanperin-
 nettä. Lönnrot taas epäili, että laulajia olisi ollut. Setälä keräsi lauluja mutta piti niitä

vähäarvoisina. Väisänen keräsi hyvän määrän parlografiin erilaisia näytteitä lauluista ja soittimista mutta lähes kaikki jäi Setälän arkistoihin ”vähäarvoisina”.

Lauri Honko (1974: 113–114) pohtii artikkelissaan ”Itämerensuomalaisen itkuvirsirunouden tutkimus” sitä, miksi itkut ovat jääneet tutkimatta. Syiksi hän mainitsee mm. kalevalamittaisen runouden ylivahva vaikutus sekä tutkijoiden että yleisön maku- ja tyylinormien hahmotukseen, aineiston keruun poikkeukselliset hankaluudet ja tutkimustyön aikaavievyyys. Lähes samat syyt sopivat hyvin vastaukseksi siihen, miksi vepsäläisen kulttuurin ja musiikin tutkimus on jäänyt tekemättä. Samaisessa artikkelissa hän tuo esiin sen, että aineistoa on, mutta se on inventoimatta eri arkistoissa ja ilmeisesti niukanlaista. Lisäksi hän esittää toiveen muille tutkijoille, ”joilla vepsäläisiä itkuvirsisiä ehkä on, tai jotka tulevaisuudessa niitä vielä onnistuvat nauhoittamaan, eivät vitkastelisi niiden julkistamisessa” (Honko 1974: 124). Koko artikkelissa ei mainita sanaakaan Setälän ja Väisänen Vepsän-matkasta saati kyseisen matkan aineistosta, joka olisi sisältänyt Hongon kaipaamia itkuvirsisiä.

Setälän ja Väisänen (1928) kirjoittamassa artikkelissa ”Vepsäläiset”, joka ilmestyi Suomen suvun II-osassa, kerrotaan hyvin tarkasti vepsäläisten elämästä, historiasta, asuinpaikoista, elinkeinosta ja niin edelleen, muttei sanallakaan mainita musiikista. Ainoastaan yksi hyvin pieni maininta löytyy, joka on kumma kyllä lainattu Kettusen muistelmista. Kuvaus kertoo siitä, kuinka vepsäläiset hummaavat kolme tai neljä vuorokautta yhteen menoon, päivät pääksytysten. ”Juotiin, hoilattiin, hihkuttiin ja tapeltiin, mutta ennen kaikkea tanssittiin.” Menoja Kettunen kuvaa ”bakkanoiksi” (Setälä ja Väisänen 1928: 108). Vaikka artikkelin kirjoittajiksi on laitettu Setälä ja Väisänen, tuntuu oudolta, ettei musiikillista tarkastelua ole laisinkaan, ei edes soittimista ole mitään mainintaa.

Väisänen teki paljon työtä Vepsän-matkan aineiston litteroimiseksi, ilmeisesti tarkoituksenaan alkaa tutkia sitä myöhemmin. Työ jäi kuitenkin tekemättä. Tähän on varmasti vaikuttanut Setälän kommentit Vepsän aineiston vähäarvoisuudesta. Mielestäni Väisänen SKS:n kokouksessa pitämässä esitelmästä tulee esiin se, että hän oli vielä hyvin nuori, ja ilmeisesti hänen mielipiteillään ei ollut sellaista painoarvoa kuin Setälän.

Vepsäläiset eivät ole olleet suomalaistutkijoille mitenkään helppo juttu. Ensinnäkin jokainen tutkija on joutunut kokemaan matkoillaan jonkinlaisia vaaratilanteita, jotka ovat luoneet omat jännitteensä matkoihin. Vepsäläiskylät ovatkin olleet kummallinen yhdistelmä uutta ja vanhaa. Työmiesten mukana on kyliin tullut tietoa maailman tapahtumista mutta tieto on matkalla usein muuttunut. Lisäksi vepsäläiset ovat olleet melko taikauskaisia, joka on omalta osaltaan saattanut entisestään värittää tiedon tulkintaa. Toinen asia, johon matkajaajat ovat törmänneet, on vepsäläiskylien sijainti ja maasto. Vaikka kartalta katsottuna näyttääkin siltä, että vepsäläisten alueet ovat melko lähellä Suomea ja etäisyydet näin ajatellen eivät voi olla pitkiä, ovat kylät sijainneet melko vaikeakulkuisten metsien takana.

Matkakertomusten rivien välistä voi myös löytää tietyn epätoivon, joka tavallaan tyrehdyttää tutkijoiden kiinnostuksen. Mm. Basilierin (1890: 65) lause – ”ei ensi silmäyksellä mikään niin sanoakseni suomalaisuus pistänyt silmiini” – kuvaa hyvin juuri sitä tilannetta, jossa tutkijoiden odotukset vaihtuvat pettymykseen. Monet heistä olivatkin matkalle lähtiessään yleensä intoa täynnä vepsäläisten suhteen. He pitivät vepsäläisiä suomalaisten läheisenä sukukansana, jonka kieli muistutti mahdollista alkusuomea. Kun taas vepsäläiset tapasivat tutkijoita, eivät he olleet samalla tavalla intoa täynnä sukulaisuudesta suomalaisia kohtaan, vaan pikemminkin suhtautuivat tutkijoihin useimmiten kuin vihollisiin. Tutkijoiden into lopahtaa lopulta tyystin, kun he huomaavat, että vepsäläiset eivät puhukaan enää vepsää vaan venäjää. Venäläistyminen, josta tutkijat kirjoittavat matkakertomuksissaan, ei liity kuitenkaan pelkästään kieleen vaan kaikkeen.

Tutkijat tavallaan toivat esiin sen, että vepsäläiset voivat puhua vepsää mutta silti he ovat enemmän venäläisiä kuin suomalaisia. Tässä mielessä venäläisen historioitsijan N. M. Karamzin vuonna 1816 toteamus, että ”vesit, merjat ja muromalaiset ovat vihdoinkin kääntyneet venäläisiksi, ottamalla käyttöön venäläisten tavat, kielen ja uskonnon” (Strogaltšikova 2005: 212) pitää paikkansa.

Sananen vepsäläisten tutkimuksesta nykyään

Tässä artikkelissa ei ole ollut mahdollista käsitellä läheskään kaikkia vepsäläiseen kulttuuriin liittyviä tutkimuksia. Hyvät yleisesitykset vepsäläisten tutkimisesta löytyvät Kaija Heikkisen ja Irma Mulloksen (1994) toimittamasta teoksesta *Vepsäläiset tutuiksi* – Kirjoituksia vepsäläisten kulttuurista ja vuonna 2005 ilmestyneestä Lassi Saressalon (2005) toimittamasta teoksesta *Vepsä, maa, kansa, kulttuuri*. Myös Kaija Heikkisen (2006) kirjoittamasta *Metsänpelko ja tietäjänaiset – Vepsäläisnaisten uskonto Venäjällä* -teoksesta löytyy paljon yleistä tietoa vepsäläisen kulttuurin tutkimuksesta.

Vepsäläisten tutkimus on heidän ”löytymisensä” jälkeen herättänyt kiinnostusta vaihtelevassa määriin. Ehkä suurin taantumavaihe suomalaisten tutkijoiden suhteen tapahtui Neuvostoliiton²² muodostumisen jälkeen, jolloin vierasmaalaisten oli vaikea päästä Venäjän syrjäisimmille seuduille (ks. esim. Nieminen 2002: 391–392). Jotkin jotkut tutkijat kuitenkin onnistuivat²³ pääsemään vepsäläisten luokse aina silloin tällöin. Esimerkiksi Lauri Kettunen kävi viimeisen kerran vepsäläisten luona vuonna 1934 (Kettunen 1935: III-V) keräämässä keski- ja pohjoisvepsäläisiä kielennäytteitä.

22 Neuvostoliitto oli olemassa vuosien 1922–1991 aikana.

23 Lauri Kettunen (1935: III) kirjoittaa kirjansa alkuteksteissä, että ”Kesällä 1934 onnistui maist. Lauri Posti, yliopp. Paavo Siron sekä allekirjoittaneen päästä tutkimusmatkalle Venäjälle vepsäläisten luo”. Miten Kettunen oli saanut luvan matkaan, ei selviä kirjoituksesta.

Tällä matkalla hän ei tehnyt äänityksiä. Hän tallensi kielennäytteinä myös ison joukon laulujen sanoja, niiden omanlaisensa kielen takia.

Suomalaiset tutkijat pääsivät vepsäläisten luokse myös Jatkosodan²⁴ aikana. Tutkimukset ja aineiston keruu keskittyivät tuolloin lähinnä pohjoisvepsäläisiin, joiden asuinalueet olivat Talvisodan aikaan osittain suomalaisten hallussa. Aimo Turunen (1943) kirjoitti tuolloin ensimmäisen suomen kielellä julkaistun tieteellisen artikkelin vepsäläisten folkloresta Virittäjässä. Vaikka artikkelissa ei ollutkaan nuotteja oli siinä musiikkianalyttistä kuvausta lauluista. Turunen (1943: 166) toteaa artikkelinsa lopuksi, että ”Vasta järjestelmällinen aineiden keruu ja sen pohjalla suoritettava tutkimustyö voivat tuoda esille tämän lahjakkaan heimomme henkisen pääoman kaikessa kantavuudessaan”.

Vepsän aineistoa alettiinkin jälleen kerätä innokkaasti. Mm. Ahti Sonninen sai vuonna 1943 tehtäväkseen tallentaa kansansävelmiä Karjalan alueelta Petroskoin ympäristöstä. Keruukomennuksen toteutumisesta vastasi osaltaan juuri Aimo Turunen. (Leisiö 1978: 24.) Sonninen oli suunnitellut yhdessä Olga Naukkarisen kanssa, että he tekisivät paikallisväestölle laulukirjan, joka ei kuitenkaan koskaan edennyt suunnittelua pidemmälle. Sonninen tallensi runsaasti sävelmiä myös vepsäläisiltä alueilta – Soutjärveltä, Vehkaojalta ja Äänislinnasta. Hän nuotinsi laulut suoraan paperille eikä hän käyttänyt minkäänlaisia äänityslaitteita. Tämä tekee tutkimuksen kannalta aineiston melko ongelmalliseksi useammastakin syystä. Ensiksikin alueilta, joilta hän tallensi lauluja, ovat hyvin heterogeenisia ja eri väestöt – vepsäläiset, karjalaiset ja venäläiset – asuvat keskenään ilman rajoja. Koska osassa nuoteissa ei ole sanoja, jää nuottien alkuperä usein epäselväksi. Leisiön (1978) mukaan hänen oppimansa ajattelutapa perustui klassiseen musiikkiin, ja ”onkin hyvin mahdollista, että hän on ”kuullut” seikkoja, joita tyyliä ei ole ja toisaalta hän on preskriptiivisen tekniikkansa vuoksi jättänyt merkitsemättä seikkoja, joita tyyliin kuuluu”. (Leisiö 1978: 184.)

1950 ja 1960 -luvulla suomalaiset kielitieteilijät (Pertti Virtaranta, Helmi Virtaranta, Reino Peltola, Aimo Turunen, Raija Koponen, Jorma Rekunen) pääsivät Petroskoihin,²⁵ jossa he tutustuivat pohjoisvepsäläisiin. Esimerkiksi useat Kotuksen vepsän kielen äänitteistä on tehty Petroskoissa. Noihin aikoihin vepsäläisiä saapui myös Suomeen erilaisille kansanmusiikkitapahtumille esiintymään ja tutkijat käyttivätkin näitä tilaisuuksia hyödyksi. Esiintyjien haastatteluja ja joitakin esiintymisiäkin on myös Kotuksen vepsän kielen ääninäytteissä. Kotuksen äänitteet on tehty varsin huolella mutta lähes kaikkia niitä yhdistää se, että ne on etupäässä tarkoitettu kielennäytteiksi. Tästä syystä niiden sisältöön liittyvät kuvaukset ja litteroiminen on jätetty kokonaan tekemättä. Litteroituina tai edes lyhyine sisältökuvauksineen muiden alan

24 Jatkosota käytiin vuosien 1941–1944 aikana.

25 Nämä tiedot käyvät ilmi mm. Kotuksen nauhaluetteloista.

tutkijat olisivat mahdollisesti helpommin voineet hyödyntää äänitteillä olevaa materiaalia.²⁶

Kielitieteilijöiden lisäksi vepsäläisiä ovat Suomessa tutkineet eri alojen tutkijat. Esimerkiksi Jussi Rainio on tutkinut mm. vepsäläisten arvoituksia (Rainio 1994: 87–118) ja sananparsia (Rainio 1968: 269–310) ja Pekka Hakamies suullista perinnettä (Hakamies 1994: 73–86). Kaija Heikkinen on tutkinut vepsäläisten naisten kulttuuria ja siihen liittyviä rituaaleja 1980-luvulta lähtien (ks. esim. Heikkinen 1989, 1998, 2006).

Kuten edellä olen tuonut esiin, on vepsäläisten perinnettä ja kieltä tutkittu melko paljon, mutta siitä huolimatta varsinainen musiikintutkimus on saanut kaikkein vähiten huomiota Suomessa. Syynä tähän on ollut mahdollisesti se, että pääasiallisesti vepsäläisiin kohdistuneen kiinnostuksen kohteena on ollut yleensä vain kieli. Myös muu kuin kielentutkimus on kuitenkin jollain tavalla ollut aina yhteydessä kieleen. Ainoana poikkeuksena ovat Kaija Heikkisen tutkimukset. Toisaalta tähän tilanteeseen on saattanut vaikuttaa se, että vepsäläisten on tiedetty jo kauan olleen vuorovaikutuksessa venäläisen valtakulttuurin kanssa, minkä on yleisesti ottaen uskottu hävittäneen monia vepsäläisten omia perinnelajeja (ks. Salve 1998: 127), erityisesti lauluperinteen.

Vepsäläiseen musiikkiperinteeseen ovat viime vuosikymmeninä paneutuneet etupäässä virolaiset ja venäläiset tutkijat. Virolaisista tutkijoista Ingrid Rüütel (1980, 1990, 2000) on tutkimuksissaan keskittynyt paljon itkuihin ja niiden analyysin ongelmiin. Kristi Salve (ks. esim. 1998, 2000, 2005) on tutkinut yleisesti vepsäläisten folklorea. Hän ei ole kirjoituksissaan tuonut esiin varsinaista musiikkianalyysiä mutta hyvin usein hänen näkökulmansa on musiikkipainotteinen. I. Tõnurist (1977) on tutkinut vepsäläistä kanteletta jatkaen Väisäsen tutkimuksia.

Venäläisistä tutkijoista Viktor Lapin on käsitellyt mm. vepsäläisten ns. kaksikulttuurisuutta (1999, 2001), joka ilmenee musiikin kautta. Kaksikulttuurisuus-käsite on avainasemassa hänen työssään ja musiikillinen tarkastelu perustuu enemmän erilaisten kulttuurillisten prosessien selittämiseksi. Varsinainen musiikkianalyysi jääkin vähemmälle. Lapin on kirjoittanut myös erinäisiä artikkeleita vepsäläisestä musiikista (Lapin 1977, 1989). Näissä hän kuvaa mm. sitä miten vepsäläiset laulavat venäläisiä ikivanhoja lauluja, joita ei enää lauleta venäläisten keskuudessa.

26 Vepsänkielen ääninäytteitä on Kotuksella n. 80 tuntia. Kuuntelin materiaalin vuosien 2003–2004 aikana ja poimin musiikkiesitykset nauhoilta. Äänitteiltä löytyi kuoroesityksiä, yksilaulua, soittoa, runoja ja paljon vepsäläiseen kulttuuriin liittyvää materiaalia. Aineiston joukossa on myös materiaalia, jonka olemassaolosta kukaan ei tiennyt tai siitä oli ristiriitaista tietoa. Esimerkiksi Sovijärven ja Peltolan (1982) keräämästä aineistosta löytyi nauhakopiot. Aineiston pohjalta tehdyssä julkaisusta saa sellaisen käsityksen, että aineisto tuhoutui sitä litteroitaessa (Sovijärvi ja Peltola 1982: III-IV).

Voidaan sanoa, että vepsäläisen musiikin tutkimus ”käynnistyi” Suomessa EULA-projektin²⁷ myötä uudestaan vuonna 2001. Projektin tarkoituksena oli tuoda uutta tietoa Euraasian alueen kansojen laulutyyleistä. Projektissa oli mukana useita tutkijoita, joista allekirjoittaneen tehtävänä oli tutkia vepsäläisten musiikkiperinnettä. Tutkimukseni pohjana ovat olleet pääasiassa suomalaisissa²⁸ arkistoissa (mm. Kotus, SKS, Juminkeko) olevat vepsäläisäänitteet, joita olen tässäkin artikkelissa tuonut esiin. Tämän lisäksi tutkimusaineistonani ovat olleet vuosien 2000–2003 aikana tekemäni kenttänauhoitukset (ks. Eerola 2003, 2004, 2005).

Lähteet

- Ahlqvist, August (1859) Muistelmia matkoilta Wenäjällä 1854–1858. Toimittanut Ilmari Vesterinen. Hämeenlinna: Karisto oy.
- Ahlqvist, August (1872) ”Arveluja alkusoinnun altaisesta alkuperäisyydestä. Kieletär – Tutkimuksia, arvosteluja ja muistutuksia. Suomen kirjallisuuden ja kielitieteen alalta. Toim. August Ahlqvist. 4. vihko. Helsinki: J. C. Frenckell. Ss. 33–46.
- Basilier, Hj (1890) ”Vepsäläiset Isaijevan volostissa” Suomalais-Ugrilaisen seuran aikakauskirja. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino. Ss.43–84.
- Eerola, Jari (2003) ”Vepsäläisten lyhyiden pajojen metrinen malli ja sen toteutus”. Etnomusikologian vuosikirja 2003. Toim. Antti-Ville Kärjä. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura. Ss. 101–130.
- Eerola, Jari (2004) ”Mikä tekee pajosta pajon? Vepsäläisten lyhyiden pajojen äänentuotollisten tyylipiirteiden kuvaus tietokoneavusteisen musiikintutkimuksen menetelmin.” Etnomusikologian vuosikirja 2004. Toimittaneet Marko Aho ja Antti-Ville Kärjä. Helsinki: Suomen etnomusikologinen seura. Ss 116–136.
- Eerola, Jari (2005) ”Vepsäläisten musiikkikulttuurista”. Vepsä – Maa, kansa, kulttuuri. Toimittanut: Lassi Saressalo. Suomalaisen kirjallisuuden toimituksia 1005. Helsinki: SKS. Ss. 119–135.
- Genetz, Arvid (1872) ”Wepsän pohjoiset etujoukot I”. Kieletär – Tutkimuksia, arvosteluja ja muistutuksia. Suomen kirjallisuuden ja kielitieteen alalta. Toim. August Ahlqvist. 4. vihko. Helsinki: J. C. Frenckell. Ss. 3–32.
- Genetz, Arvid (1873) ”Wepsän pohjoiset etujoukot II – Kielennäytteitä”. Kieletär – Tutkimuksia, arvosteluja ja muistutuksia. Suomen kirjallisuuden ja kielitieteen alalta. Toim. August Ahlqvist. 5. vihko. Helsinki: J. C. Frenckell. Ss. 3–26.
- Grünthal Riho (1997) Livvistä liivien - Itmerensuomalaiset etnonymit. Helsinki: Gastreniaumin toimitteita 51.
- Hakamies, Pekka (1994) ”Vepsäläisten suullisesta perinteestä”. Vepsäläiset - Vepsäläiset tutuiksi - Kirjoituksia vepsäläisten kulttuurista. Toimittaneet: Kaija Heikkinen ja Irma Mullonen. Joensuun yliopisto: Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja no 108. Ss. 73–86.
- Heikkinen Kaija (1989) ”Karjalaisuus ja etninen itsetaajunta Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus”. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja no: 9.
- Heikkinen, Kaija (1998) ”Vepsäläisten etninen identiteetti ja ongelmallinen julkisuus”. Ison karhun jälkeläiset. Toim. Pekka Hakamies. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Ss.141–159.
- Heikkinen, Kaija (2006) Metsänpelko ja tietäjänaiset – Vepsäläisnaisten uskonto Venäjällä. Helsinki: SKS. Gummerus Oy.
- Heikkinen, Kaija ja Mullonen, Irma (1994) Vepsäläiset – Vepsäläiset tutuiksi – Kirjoituksia vepsäläisten kulttuurista. Joensuun yliopisto: Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja no 108.
- Hunfalvyn, Paavali (1873) ”Lisää alkusoinnun suomalais-ugrilaisesta alkuperäisyydestä. Kirje Hra Paavali Hunfalvylta

27 EULA on läntisen Euraasian lauluun keskittyvä tutkimusprojekti. Läntisellä Euraasialla tarkoitetaan Länsi-Aasiaa ja koko Eurooppaa. Laulua (lähinnä kansanlaulua) tarkastellaan hallitun tunneviestinnän yhtenä sosiaalisena ja taiteeksi jalostettuna välineenä ja sellaisenaan eri paikalliskulttuurien identiteettien rakennusaineena. (<http://www.uta.fi/laitokset/mustut/eula/>).

28 Tutkimuksessani suurin osa materiaalista on suomalaisista arkistoista koottu. Olen saanut jonkin verran materiaalia myös Venäjältä (mm. Petroskoin kieli-instituutista), josta aineiston saanti oli hyvin vaikeaa. Tämän lisäksi olen saanut materiaalia myös Virosta (Eesti Rahvaluule Arhiiv) sekä vepsäläisistä paikallisarkistoista. Olen tutkimuksessani nähnyt tärkeänä selvittää ensin kotimaisten arkistojen materiaalin, jota olen käyttänyt myös tutkimukseni perustana, koska se on ollut ajallisesti vanhinta. Muiden arkistojen materiaalin tarkemman analyysin olen jättänyt mahdolliseen jatkotutkimukseen.

- Pestissä Kielettären toimittajalle. Kielettär – Tutkimuksia, arvosteluja ja muistutuksia. Suomen kirjallisuuden ja kielitieteen alalta. Toim. August Ahlqvist. 4. vihko. Helsinki: J. C. Frenckell. Ss. 27–40.
- Honko, Lauri (1974) ”Itämerensuomalaisen itkuvirsirunouden tutkimus”. Kalevalaseuran vuosikirja 54. Matti Kuusen juhla-kirja – sampo ei sanoja puuta. Porvoo: WSOY. Ss. 112–131.
- Iso tietosanakirja (1931) ”Basilier, Hjalmar Vladimir”. Ensimmäinen osa. Toim. Jaakko Forsman, Lauri Hendell, J. A. Wecksell, I. Havu, Hj. V. Brotherus, Arvi Grotenfelt, Hannes Salovaara, N. J. Toivonen, B Wuolle, Helsinki: Otava.
- Joalaid Marje 2000: ”Itk vepsa mausekombestikus”. Teoksessa Tagasipöördumatus – Sõnad ja hääil.. Toimetajad Kristi salve, Mare Kõiva, Ülo Tedre. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond. Ss. 265–282.
- Karlsson, Fred (2000) E. N. Setälä vaarallisilla vesillä. – Tieteellisen vallankäytön, käyttäytymisen ja perinteen analyysi. Helsinki: SKS. Karisto.
- Kettunen, Lauri (1931) Suomen heimon kirja – kouluille ja kodeille. I. Suomalaisista ja Suomen sukukansoista. II. Matkamustelmia. Porvoo: WSOY.
- Kettunen, Lauri (1945) Tieteen matkamiehenä – Kaksitoista ensimmäistä retkeä 1907–1918. Helsinki: WSOY.
- Kettunen, Lauri ja Siro, Paavo (1935) Näytteitä vepsän murteista. Keränneet ja julkaisseet Lauri Kettunen ja Paavo Siro. Helsinki: Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia LXX.
- Korhonen, Suhonen ja Virtaranta (1983) ”Esipuhe”. Sata vuotta suomen sukua tutkimassa. Toim. Mikko Korhonen, Seppo Suhonen ja Pertti Virtaranta. Espoo: Weilin & Göös. Ss. 7–8.
- Kotshkurkina, Svetlana (2005) ”Ves ja vepsäläiset – huomioita muinaiskansan vaiheista”. Vepsä – maa, kansa, kulttuuri. Toim. Lassi Saressalo. Helsinki: SKS. Gummerus. Ss. 29–47.
- Kuusi, Matti, Laaksonen, Pekka ja Timonen, Senni (1988) D. E. D. Europaeus suurmies vai kummajainen. Kalevalaseuran vuosikirja 67. Helsinki: SKS. Ss. 204–264.
- Laaksonen, Pekka ja Piela Ulla (2002) Lönnrotin hengessä 2002. Kalevalaseuran vuosikirja 81. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Lapin, V. (1977) ”Ruskaja pesnja u vepsov. (K voprosu o genezise narodnogo muzykalnogo myshlenija)”. Toim. I. Rüütel. Tallinn: Soome-ugri rahvaste muusikapärandid. Ss. 183–215.
- Lapin, Viktor (1989) ”Vepsäläinen melostroofi”. Punalippu 10/1989. Karjalan Tasavallan kansallisuuspolitiikan komitean, Inkerin liiton, Karjalan Rahvahan liiton ja Vepsän kulttuuriseuran kulttuurilehti. Petroskoi: Periodika-kustantamo. Ss.134–136.
- Lapin Viktor (1999) Istoritsheskaja problematika ruskogo muzykalnogo folklor. Sankt-Peterburg.
- Leisiö, Timo (1978) Ahti Sonninen ja hänen kansansävelmäkokoelmansa – sisältö, tausta ja ideologia. Sivulaudaturtyö. Helsingin yliopisto: Vertailevan kansanrunouden tutkimuksen laitos.
- Lönnrot, Elias (1853) Om det nord-tschudiska språket. Akademisk afhandling. Helsingfors.
- Lönnrot, Elias (1902) Elias Lönnrotin matkat. II osa. Vuosina 1841–1844. Helsinki: SKS.
- Nestorin kronikka (1994). Venäjänkielinen alkuteos: Повесть временных лет. Suomentanut Marja-Leena Jaakkola akateemikko Dimitri Sergejevitch Lihatsshovin venäjänkielisestä tulkinnasta. Porvoo.
- Niemi, A. R. (1898) ”A. J. Sjögrenin kansanrunokokoelma – Pietarin keisarillisen tiede-akatemia omistaman käsikirjoituksen XX M VI vol. 20 mukaan.”. Suomi – kirjoituksia isänmaallisista aineista. Kolmas jakso. 15 osa. Helsinki: SKS. Ss. 1–123.
- Niemi, A. R. (1903) D. E. D. Europaeuksen kirjeitä ja matkakertomuksia. Helsinki: SKS.
- Nieminen, Markku (2002) ”Lönnrotin poluilla”. Lönnrotin hengessä 2002. Toimittaneet Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Ss. 391–409.
- Posti, Lauri (1964) ”E. N. Setälän kirjeitä Antti Jalavalle vuosilta 1888–1889”. Suomalais-Ugrilaisen seuran toimituksia 135. Helsinki: SKS. Ss 1–58.
- Rainio, Jussi (1968) ”Äänisvepsäläisiä sananparsia”. Kalevalaseuran vuosikirja 48. Helsinki: SKS. Ss. 269–310.
- Rainio Jussi (1994) ”Muinaisuskontoon ja kristinuskontoon liittyviä aiheita äänisvepsäläisissä arvoituksissa”. Vepsäläiset - Vepsäläiset tutuiksi - Kirjoituksia vepsäläisten kulttuurista. Toimittaneet: Kaija Heikkinen ja Irma Mullonen. Joensuun yliopisto: Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja no 108. Ss. 87–118.
- Rüütel Ingrid ja M. Remmel (1980) ”Some problems of notation and analysis of vepsian laments.” Summary. Koostanud I. Rüütel. Tallinn: Soomeugrilaste rahvamuusika ja naaberkiituriid. Ss. 194–195.
- Rüütel, Ingrid (1990). ”Vepsäläinen kansanmusiikki”. Kansanmusiikki 3/1990. Kuudestoista vuosikerta. Kaustinen. Ss. 30–32.
- Rüütel Ingrid (2000) ”Lõunavepsa surnuikuvuusiid lääneresooime itku- ja laulutraditsiooni kontekstis”. Toimetajad Kristi salve, Mare Kõiva, Ülo Tedre. Tagasipöördumatus - Sõnad ja hääil. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond. Ss. 283–296.
- Salve, Kristi (1998) ”Vepsäläisten kansallisesta identiteetistä”. Ison karhun jälkeläiset. perinne ja etninen identiteetti yhteiskunnallisessa murroksessa. Toim. Pekka Hakamies. Helsinki: SKS:n toimituksia 697. Ss. 119–140.
- Salve, Kristi (2000) ”Kallite kasvatajate juurest võõrale vilule rannale. (Kesk-Vepsa pulmaitkudest)”. Toimetajad: Kristi Salve, Mare Kõiva, Ülo Tedre. Tagasipöördumatus – Sõnad ja hääil. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond. Ss. 241–264.
- Salve, Kristi (2005) ”Vepsäläisestä folkloresta”. Vepsä – Maa kansa, kulttuuri. Toim. Lassi Saressalo. Jyväskylä: Gummerus. Ss. 86–118.

- Saressalo, Lassi (2005) ”Vepsäläisestä kulttuurista, totta ja tarua”. Vepsä – Maa kansa, kulttuuri. Toim. Lassi Saressalo. Jyväskylä: Gummerus. Ss. 11–24.
- Setälä, E. N. ja Väisänen, A. O. (1928) ”Vepsäläiset”. Suomen suku – II osa. Toimituskunta: A. Kannisto, E. N. Setälä, U. T. Sirenius, Yrjö Wichmann. Helsinki: Otava. Ss. 102–111.
- Sjögren, A. J. (1955) Tutkijan tieni. Käsikirjoituksesta suomentanut Aulis J. Joki. Helsinki: SKS. Turun sanomalehti ja kirjapaino Oy.
- Sovijärvi ja Peltola (1982) Äänisvepsän näytteitä – keränneet ja julkaisseet Antti Sovijärvi ja Reino Peltola. Helsinki: Suomalais-Ugrilaisen seuran toimituksia 171.
- Strogaltšikova, Zinaida (2005) ”Päätyykö vepsäläisten historiallinen taival?”. Vepsä – maa, kansa, kulttuuri. Toim. Lassi Saressalo. Helsinki: SKS. Gummerus. Ss. 211–235.
- Suhonen, Irja-Leena (1977) ”Lauri Kettunen Vepsän mailla”. Tieteen matkamiehiä. Kalevalaseuran vuosikirja 57. Helsinki: SKS. Ss. 187–194.
- Teräsvuori, Kaarlo (1946) ”Basilier”. Uusi sukukirja 1. Suomen sukututkimusseuran julkaisuja XVI. Toim. Olavi Wanne, A. R. Cederberg, Ragnar Rösen ja Gunnar Soininen. Helsinki: Otava. Ss. 1–18.
- Timonen, Senni (1988) D. E. D. Europaeuksen kirjeitä vuosilta 1846–1882. Kalevalaseuran vuosikirja 67. Toim. Kuusi, Matti, Laaksonen, Pekka ja Timonen, Senni. Helsinki: SKS. Ss. 204–264.
- Tunkelo, E. A. (1951) Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista. Keränneet E. N. Setälä ja J. H. Kala. Helsinki: Suomalais-Ugrilaisen seuran toimituksia 100.
- Turunen, Aimo (1943) ”Vepsäläisten kansanrunoudesta”. Virittäjä 47. vuosikerta. 2. vihko. 30.06.1943. Ss. 147–166.
- Turunen, Aimo (1977) ”August Ahlqvist Aunuksessa v. 1855”. Tieteen matkamiehiä. Kalevalaseuran vuosikirja 57. Helsinki: WSOY. Ss. 216–246.
- Tönurist, I (1977) ”Kannel Vepsamaast Setumaani”. Soome-ugri rahvaste muusikopärandist. Toimittanut: Ingrid Rüütel. Tallinn: Eesti raamat. Ss. 149–177.
- Vesterinen, Ilmari (1986) ”August Ahlqvist Venäjällä”. August Ahlqvist Muistelmia matkoilta Wenäjällä 1854-1858. Toimittanut Ilmari Vesterinen. Hämeenlinna: Karisto oy. Ss. 5–17.
- Virtaranta, Pertti (1983) ”E. N. Setälä”. Sata vuotta suomen sukua tutkimassa. Toim. Mikko Korhonen, Seppo Suhonen ja Pertti Virtaranta. Espoo: WEILIN+GÖÖS. Ss. 179–195.
- Väisänen, A. O. (1916a) ”Vepsän mailla. Matkamuistoja I”. Uusi Suometar 19.11.1916, NO 314. Ss. 7.
- Väisänen, A. O. (1916b) ”Vepsän mailla. Matkamuistoja II”. Uusi Suometar 21.11.1916, NO 316. Ss. 4.
- Väisänen, A. O. (1916c) ”Vepsän mailla. Matkamuistoja III”. Uusi Suometar 29.11.1916, NO 324. Ss. 4-5.
- Väisänen, A. O. (1916d) ”Vepsän mailla. Matkamuistoja IV”. Uusi Suometar 7.12.1916, NO 332. Ss. 6–7.
- Väisänen, A. O. (1916e) ”Vepsän mailla. Matkamuistoja V”. Uusi Suometar 19.12.1916, NO 344. Ss. 5–6.
- Väisänen, A. O. (1934) ”Vepsäläinen kantele”. Kalevalaseuran vuosikirja 14. Porvoo: WSOY. Ss 242–251.
- Väisänen, A. O. (1969) ”Vepsäläisten luona v. 1916”. Kalevalaseuran vuosikirja 49. Ss. 272–288. Helsinki: WSOY.
- Painamattomat lähteet:
- Halvorsen, Tero (2004) Sähköpostikeskustelu 18.02.2004 Setälän aineistosta.
- Laitinen, Heikki (2002, 2003) Heikki Laitisen kanssa käydyt keskustelut Väisäsen vepsäläisaineiston nuotintamisen eri vaiheista.
- Lapin Viktor (2001) Luento Tampereen yliopiston Musiikintutkimuksen laitoksella
- Väisänen, A. O. (1916f) Esitelmä vepsäläisestä musiikista. SKSNA.